

บทที่ 4

การแบ่งภูมิภาคของประเทศไทย

เนื่องจากพื้นผิวโลกมีอาณาเขตกว้างขวาง มนุษย์จึงพยายามจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนๆ เพื่อสะดวกในการเรียกชื่อ เช่น แบ่งพื้นผิวโลกส่วนที่เป็นพื้นดินออกเป็นทวีปต่างๆ ส่วนที่เป็นพื้นน้ำแบ่งเป็นมหาสมุทรและทะเล ในทางการปกครองก็แบ่งออกเป็นประเทศ และชอยเล็กลงเป็นมณฑล มณฑล แคว้น จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นเขตหรือบริเวณ (area) เพื่อวัตถุประสงค์อย่างอื่นเช่น เขตเมือง เขตชนบท เขตเกษตรกรรม เขตอุตสาหกรรม เขตป่าไม้ เขตภูมิอากาศ เขตลุ่มน้ำ เป็นต้น การแบ่งเขตเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ที่จะแบ่งพื้นที่ขนาดใหญ่ให้มีขนาดเล็กลง เพื่อสะดวกในการเรียกชื่อ การปกครอง การพัฒนาพื้นที่ หรือการศึกษา เพื่อให้เข้าใจสภาพของพื้นที่นั้นๆ อย่างละเอียด คำนึงด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้าน

นักภูมิศาสตร์ได้ทำการศึกษาและแบ่งภาคภูมิศาสตร์ (Geographic Regions) ของพื้นที่ต่างๆ ไว้เช่นกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อกำหนดขอบเขตของพื้นที่ขนาดต่างๆ ที่มี **ลักษณะทางภูมิศาสตร์** เป็นเฉพาะของตนเอง แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ สำหรับศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของพื้นที่นั้นๆ ได้สะดวกและชัดเจนยิ่งขึ้น การแบ่งภาคภูมิศาสตร์ของนักภูมิศาสตร์ คำนึงถึงหลักเกณฑ์ที่จะกำหนดให้ภาคภูมิศาสตร์แต่ละแห่งมีลักษณะเฉพาะของตน จนเห็นความแตกต่างจากภาคอื่นๆ โดยเฉพาะความแตกต่างทางด้านกายภาพ เช่นลักษณะภูมิประเทศ และภูมิอากาศท้องถิ่น ซึ่งสังเกตเห็นได้ง่าย (ไพฑูริย์ พงศบุญ 2525 , 6)

ความเป็นมาของการแบ่งเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์

แต่เดิมประเทศไทยแบ่งภูมิภาคออกตามลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปได้ 4 ภาค การเรียกชื่อภาคนิยมเรียกตามทิศทางที่คั้งคือ

1. ภาคเหนือ ได้แก่พื้นที่บริเวณลุ่มน้ำทั้ง 4 คือ ปิง วัง ยมและน่าน ซึ่งไหลมารวมกันที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ประมาณเหนือละติจูด 16 องศาเหนือ พื้นที่บริเวณลุ่มน้ำโขง และลุ่มน้ำสาละวิน หรือ ลุ่มน้ำคงบางส่วน

2. ภาคกลาง ได้แก่พื้นที่บริเวณลุ่มน้ำบางปะกง ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ลุ่มน้ำท่าจีน และลุ่มน้ำแม่กลอง ซึ่งไหลลงสู่อ่าวไทย ภาคนี้อยู่ตอนกลางของประเทศ

3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่พื้นที่บริเวณลุ่มน้ำชี ลุ่มน้ำมูล กับสาขาของแม่น้ำทั้งสอง และทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง

4. ภาคใต้ นับตั้งแต่อำเภออุบลูรี ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ลงมาจนสุดพรมแดนจลประเทศสหพันธ์มาเลเซีย

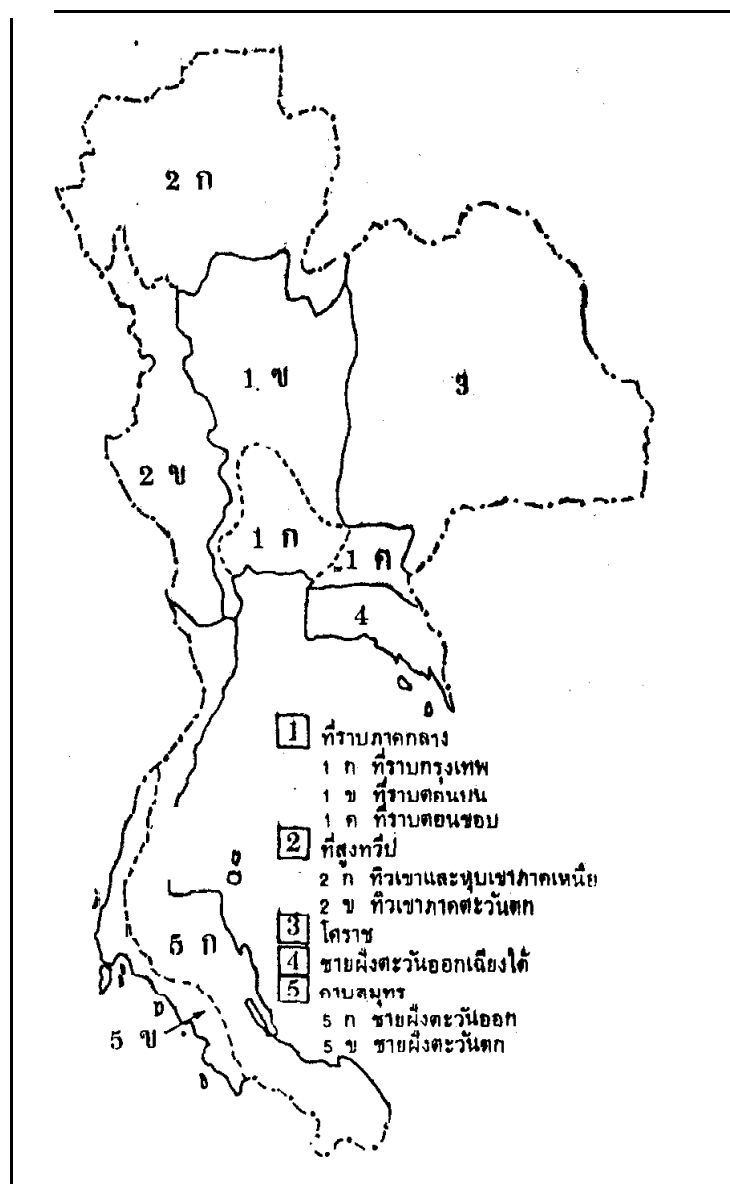
ต่อมานักปฐพีวิทยาชาวอเมริกันชื่อ ดร.โรเบิร์ต แอด. เพนเคิดตัน (Robert L. Pendleton) เขียนหนังสือชื่อ Thailand Aspects of Landscape and Life ไว้เมื่อ พ.ศ.2505 ได้แบ่งประเทศไทยออกเป็น 5 ภาค (Pendleton 1962 อ้างจากไพฑูริย์ พงศบุตร 2525 , 9) ดังนี้ (รูปที่ 4.1)

1. ที่ราบภาคกลาง (The Central Plain) แบ่งเป็น 3 เขต ได้แก่ ที่ราบกรุงเทพ ที่ราบดอนบน และที่ราบดอนขอบ
2. ที่สูงทวีป (The Highland) แบ่งเป็น 2 เขต ได้แก่ ทิวเขาและหุบเขาภาคเหนือ และทิวเขาภาคตะวันตก
3. โคราช (The Korat)
4. ชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ (The Southeast Coast)
5. คาบสมุทร (The Peninsular) แบ่งเป็น 2 เขต ได้แก่ ชายฝั่งตะวันออก และชายฝั่งตะวันตก

การแบ่งเขตภูมิภาคของ เพนเคิดตัน อาศัยลักษณะภูมิประเทศเป็นเกณฑ์ในการแบ่งภาค จะเห็นจากการใช้คำว่าที่ราบ (plain) ที่สูง (highland) ชายฝั่งทะเล (coast) ทิวเขา (mountain range) และคาบสมุทร (peninsular) เรียกชื่อภาค นอกจากนี้ยังเรียกชื่อภูมิภาคตามทิศทางที่ตั้ง เช่น ทิวเขาภาคตะวันตก ชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ และใช้ชื่อสถานที่เป็นส่วนประกอบ เช่น ที่ราบกรุงเทพ (Bangkok Plain) และ โคราช (Korat) เป็นต้น

พูนผล อาสนจินดา (2514 , 6 - 8) แบ่งภูมิภาคของประเทศไทยโดยพิจารณาจากภูมิประเทศเป็นเกณฑ์ ออกเป็น 5 ภาค หากเปรียบเทียบกับที่ เพนเคิดตัน แบ่งไว้พบว่า เนื้อที่ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ใกล้เคียงกัน แต่เนื้อที่ภาคตะวันออกเฉียงใต้ได้รวมที่ราบดอนขอบของที่ราบภาคกลางเข้าไว้ด้วย ส่วนชื่อภูมิภาคแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ภูมิภาคทั้ง 5 ได้แก่

1. บริเวณภูเขาทางภาคเหนือ
2. ที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา
3. ที่ราบสูงตะวันออกเฉียงเหนือ

รูปที่ 4.1 แผนที่ประเทศไทยของ คร.โรเบิร์ต แอล. เพนเคิลตัน
 : แบ่งภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยออกเป็น 5 ภาค
ที่มา : ไพฑูรย์ พงสะบุตร. 2525 หนังสือเรียนสังคมศึกษา , 8

4. บริเวณแหลมไทย (ภาคใต้)

5. ภาคตะวันออกเฉียงใต้

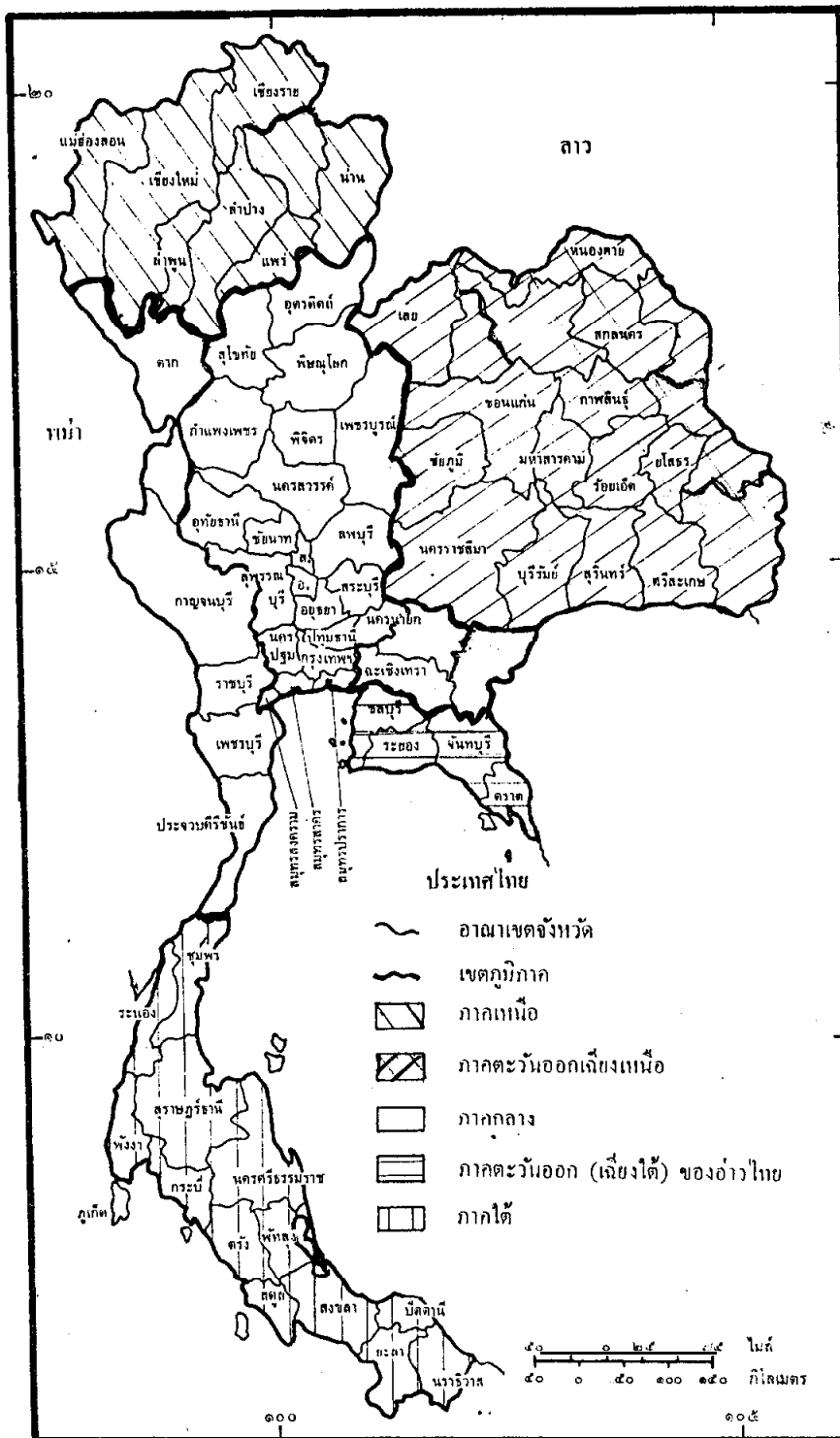
นอกจากนี้ สวาท เสนาณรงค์ (2516 , 364 - 366) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์การแบ่งภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ไว้ว่า อาจพิจารณาทั้งทางด้านลักษณะกายภาพ และลักษณะที่มนุษย์สร้างสรรค์ ทำให้ดินแดนนั้นมีความคล้ายคลึงกันจนจัดเป็นเขตเดียวกัน และมีลักษณะแตกต่างจากเขตอื่นที่อยู่ถัดไป เช่นพิจารณาจาก ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ พืชพรรณธรรมชาติ ลักษณะทางเศรษฐกิจสำคัญ การแบ่งเขตการปกครอง เป็นภาคการปกครองหรือจังหวัด ดังนั้นจึงจัดแบ่งภาคภูมิศาสตร์ของประเทศไทยออกเป็น 5 ภาค (รูปที่ 4.2) ได้แก่

1. ภาคกลาง
2. ภาคตะวันออกเฉียงใต้
3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
4. ภาคเหนือ
5. ภาคใต้

จะเห็นได้ว่านักภูมิศาสตร์แต่ละท่าน แบ่งภูมิภาคของประเทศไทยออกเป็น 5 ภาค แต่ละภาคจะมีขอบเขตของพื้นที่ และการเรียกชื่อแต่ละภูมิภาคแตกต่างกันไม่มากนัก เพื่อจัดปัญหาการกำหนดเขตภูมิภาคและการเรียกชื่อภูมิภาคที่นักภูมิศาสตร์ แต่ละท่าน หรือแต่ละหน่วยงาน กำหนดไว้ไม่ตรงกันประการหนึ่ง และเพื่อจะได้มีการกำหนดเขตภูมิภาคให้สอดคล้องกับหลักวิชาทางภูมิศาสตร์ สำหรับบุคคลหรือหน่วยงานต่างๆ นำไปใช้ในแนวเดียวกันอีกประการหนึ่ง คณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ จึงวางหลักเกณฑ์ในการกำหนดเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย และกำหนดเขตทางภูมิศาสตร์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2520 แล้วเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ กำหนดใช้กันทั่วไปตั้งแต่ พ.ศ. 2521 จึงขอนำหลักเกณฑ์และการกำหนดเขตภูมิภาคของคณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติ มาเสนอไว้ดังนี้ (คณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติ 2521 , 1 - 9 อ้างจาก รัตนา รุจิรกุล 2523 , 3 - 22)

เกณฑ์ในการกำหนดเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย

1. **หลักเกณฑ์ทางกายภาพ (Physical Features)** เป็นหลักเกณฑ์ที่สำคัญอันดับแรกสำหรับการพิจารณากำหนดเขตภูมิภาคให้ตรงกับองค์ประกอบทางกายภาพที่มีอยู่ในประเทศไทย คือ กั้นเขตผืนแผ่นดินที่มีภูมิประเทศ ธรณีวิทยา ธรณีสัณฐานวิทยา ภูมิอากาศ ดิน พืชพรรณธรรมชาติ รวมทั้งระบบการระบายน้ำที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือระบบเดียวกัน ให้รวมอยู่ในภูมิภาคเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ภูมิประเทศที่เป็นภูเขา ที่ราบสูง ลูกเนิน ที่ราบลูกฟูก ที่ราบ

รูปที่ 4.2 แผนที่ 2 ประเทศไทย : แสดงเขตจังหวัด และภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ 5 ภาค ตามการจัดแบ่งของ สวท เสนาณรงค์

ดินตะกอน ธรณีวิทยาที่เป็นหินอัคนี หินตะกอนและหินแปร ที่มีประเภทหรือชนิดเดียวกัน หรือคล้ายกัน ธรณีฐานวิทยาที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพของแผ่นดินในรูปแบบที่คล้ายกันเช่น การโค้งงอ ของแผ่นธรณี การหัก การสึกกร่อน และการตกตะกอนแบบที่คล้ายกัน ภูมิอากาศที่มีลักษณะ คล้ายกันซึ่งประกอบด้วย อุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน ความกดดันของบรรยากาศและทิศทาง ตลอดจนความแรงของกระแสลม ดินที่ประกอบขึ้นด้วยซากของหินที่สลายตัวด้วยการทำลาย ของพลังงานในแผ่นดิน พลังงานของบรรยากาศ พลังงานของแสงอาทิตย์ตลอดจนปฏิกิริยาทาง เคมีและชีวเคมีบนแผ่นดินนั่นเอง และท้ายที่สุดคือพืชพรรณธรรมชาติหลายชนิดหลายประเภทที่ รวมกันเป็นกลุ่มบนแผ่นดินที่มีลักษณะทางกายภาพคล้ายกัน ดังที่ได้พรรณามาแล้ว

2. หลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Features) เป็นหลักเกณฑ์สำคัญอันดับที่สอง สำหรับการพิจารณากำหนดเขตภูมิภาค ได้แก่การตั้งถิ่นฐานของประชากร สิ่งปลูกสร้างของ ประชากร ประชากร เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม ลักษณะสังคมและเศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณี การดำรงชีวิตประจำวัน อุปนิสัยในการบริโภค ตลอดจนลักษณะอย่างอื่นที่เป็นองค์ประกอบ ทำให้เห็นความแตกต่างของกลุ่มประชากร ที่จะช่วยในการกำหนดเขตแตกต่างนั้นได้ เพื่อให้การกำหนดเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ตามหลักเกณฑ์ข้อแรกมีความแน่นอน หรือเด่นชัดยิ่งขึ้น หรือในกรณีที่เขตภูมิภาคที่กำหนดขึ้นตามหลักเกณฑ์ข้อแรกมีบริเวณกว้างขวางมาก และกำหนดเขตตามหลักเกณฑ์ข้อที่สอง มีความชัดเจนในเขตที่แคบกว่า ก็จำเป็นต้องแบ่งเขตภูมิภาคในกรณีแรกออกเป็นส่วนย่อยตามหลักเกณฑ์ข้อที่สอง มิฉะนั้นแล้วการนำเอาเขตภูมิภาคที่กำหนดขึ้นตามหลักเกณฑ์ข้อแรกไปใช้ปฏิบัติย่อมจะขัดกับอรรถาธิบายของประชากรที่แตกต่างกันในเขตภูมิภาคดังกล่าว และการพิจารณาใด ๆทางวิชาการภูมิศาสตร์ย่อมไม่ละเอียดเท่าที่ควร

3. ทางเอกสารวิชาการภูมิศาสตร์และหลักฐานอย่างอื่นซึ่งเป็นผลงานของผู้ที่เคย ทำการศึกษาค้นคว้าไว้แล้ว อาทิเช่น แผนที่ของกรมแผนที่ทหาร แผนที่ธรณีวิทยา แผนที่ ภูมิอากาศของกรมอุตุนิยมวิทยา แผนที่ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน แผนที่ของกรมป่าไม้ และแผนที่ แสดงความหนาแน่นของประชากรซึ่งสร้างขึ้นจากสถิติการสำรวจประชากรของสำนักงานสถิติ แห่งชาติตลอดจนรูปถ่ายทางอากาศและรูปถ่ายจากดาวเทียมของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์ แห่งประเทศไทย รวมทั้งตำราที่เขียนขึ้นโดยนักภูมิศาสตร์ไทยและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังได้ มีการตรวจสอบข้อมูลด้วยการสำรวจในภูมิประเทศและท้องถิ่นที่คิดว่าจะมีปัญหา เพื่อประกอบการพิจารณาด้วย

การกำหนดเขตภูมิภาค

คณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติ ได้พิจารณากำหนดเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของ

ประเทศไทย โดยอาศัยเกณฑ์ทั้ง 3 หลักเกณฑ์ที่วางไว้ข้างต้น แล้วสรุปว่า ประเทศไทยควรกำหนดเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยเป็น 6 ภาคคือ (ดูรูปที่ 4.3)

1. ภาคเหนือ เป็นภาคที่ประกอบด้วยภูเขาและหุบเขา ซึ่งประกอบด้วย 8¹ จังหวัด คือ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และอุตรดิตถ์

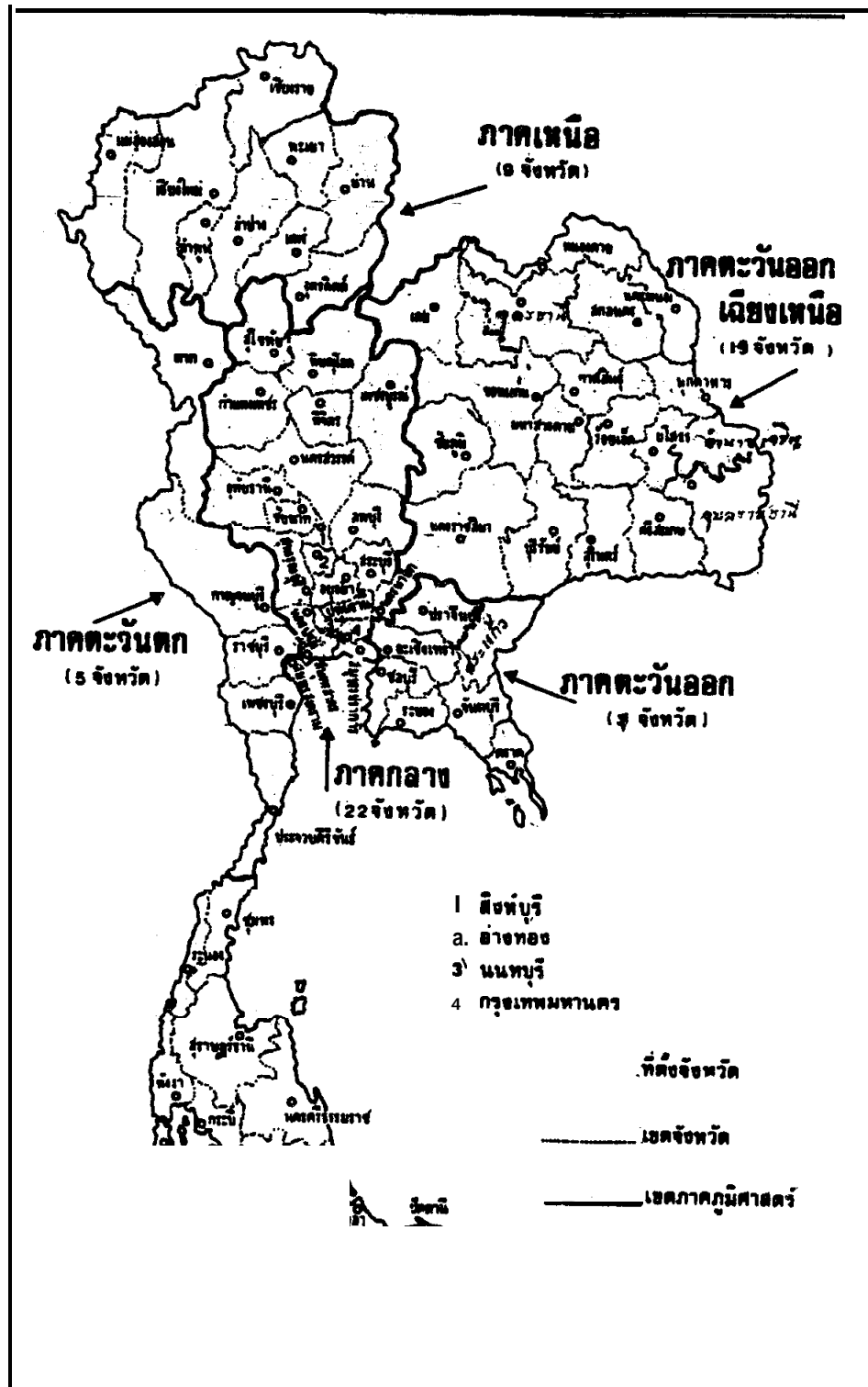
ลักษณะของภาคเหนือ ภูมิประเทศโดยทั่วไปของภาคเหนือประกอบด้วยภูเขาและเทือกเขาสูง ทอดยาวตามแนวเหนือสู่ใต้ ขนานกับตองจืด แนวเทือกเขาเหล่านี้ต่อโยงมาจากเทือกเขาหิมาลัยและเทือกเขาในแคว้นยูนนานทางตอนใต้ของประเทศจีน สืบเนื่องจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางธรณีวิทยาเห็นว่าเคยมีการคืบและแทรกตัวของ หินหนืด (Magma) ขึ้นมาจากเบื้องล่าง ประกอบกับมีแรงบีบและแรงอัดในแนวตะวันออกตะวันตกทำให้ผิวพื้นแผ่นดินโค้งงอกลายเป็นสันสูงขึ้นมาคือภูเขาและเทือกเขาสูง บริเวณระหว่างเทือกเขาเหล่านี้มีที่ราบระหว่างภูเขา (Intermontane Basin) ซึ่งสันนิษฐานว่าเกิดจากรอยเลื่อนในยุค เทอร์เชียรี² (Tertiary Faulting) แผ่นดินที่ทรุดต่ำลงไปเป็นแอ่งกราเบน (Graben) แบบเรือท้องแบน รวมทั้งการสึกกร่อนและหลุดพังด้วยการกระทำทางฟิสิกส์และเคมีของบรรยากาศ (Physical และ Chemical) ทำให้ภูมิประเทศดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่ราบระหว่างเทือกเขา เช่น บริเวณที่ราบของจังหวัดลำพูนซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกัน

ที่ราบจังหวัดลำปาง ที่ราบจังหวัดเชียงราย ที่ราบจังหวัดแพร่ และที่ราบจังหวัดน่าน ที่ราบเหล่านี้มีแม่น้ำสายสำคัญที่สาขาอยู่บนเทือกเขาสูง ไหลผ่านที่ราบเช่น แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน และแม่น้ำกก บริเวณที่ราบดังกล่าวมีความสำคัญทางการเกษตร เศรษฐกิจ และการตั้งถิ่นฐานของประชากรในภูมิภาคนี้เป็นอันมาก

ทางตะวันตกเฉียงเหนือของภาคมีเทือกเขาแคนลาว และสันสูงของเทือกเขานี้เป็นเส้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศสหภาพพม่า ส่วนทางทิศตะวันตกมีเทือกเขาดนนรงชัยทอดยาวลงไปทางใต้ ภูมิประเทศทางตะวันตกเฉียงเหนือและตะวันตกของจังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน ขรุขระ ยากแก่การคมนาคม บริเวณจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีที่ราบแคบๆ คล้ายท้องเรืออยู่ระหว่างทิวเขาดนนรงชัยสองทิว คือ ทิวตะวันตกและทิวกลาง ลำเภอแม่สะเรียงตกอยู่ในที่ราบดังกล่าวนี้และมีแม่น้ำขวมไหลผ่าน เทือกเขานี้มีลักษณะที่น่าสันนิษฐานว่าครั้งหนึ่งเคยเป็นที่ราบ (Peneplane) การเปลี่ยนแปลงทางธรณีวิทยารวมทั้งการสึกกร่อนทำให้

¹ ปลาย พ.ศ. 2521 มีการจัดตั้งจังหวัดใหม่ คือจังหวัดพะเยา โดยแบ่งพื้นที่ออกจากจังหวัดเชียงราย ภาคเหนือจึงประกอบด้วย 9 จังหวัด

² ถ้าต้องการทราบอายุของหิน ให้ดูจากตารางแสดงลำดับอายุทางธรณีวิทยา ในภาคผนวก

รูปที่ 4.3 แผนที่ประเทศไทย : การแบ่งเขตการปกครองเป็นจังหวัดและการแบ่งเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยเป็น 6 ภาค

ภูมิประเทศขรุขระมาก ทิวเขาหินแกรนิตทางตะวันตกของจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งมียอดสูง ได้แก่ คอยสุเทพและคอยอินทนนท์¹ เป็นหินแกรนิตยุคคาร์บอนิเฟอรัส ที่ดันแทรกตัวขึ้นมา มีความแข็งแรงทนทานต่อการสึกกร่อน จึงปรากฏเป็นยอดสูงโคกอยู่ในขณะนี้ โดยเฉพาะคอยอินทนนท์เป็นภูเขาที่สูงที่สุดในประเทศไทย

ที่ราบเชียงใหม่และลำพูนซึ่งเกิดจากรอยเลื่อนตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ภายหลังมีการกัดเซาะของน้ำงานสึกกร่อนแล้ว น้ำพัดเอาซากหินและดินไปทับถมลงบนที่ราบนี้ ประกอบกับการไหลลงวดเร็วของกระแสลำน้ำทำให้เกิดเป็นที่ราบขั้นบันได (Terraces) ในยุค เทอร์เชียรี รวมทั้งตะกอนที่มาทับถมในยุคปัจจุบันนี้จึงเป็นที่ดินที่มีความสำคัญในทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับที่ราบบริเวณจังหวัดลำปาง เชียงราย แพร่และน่าน ซึ่งเปลี่ยนแปลงมาในลักษณะเดียวกัน

ภูมิประเทศทางตอนกลางของภาคนี้ประกอบด้วยเทือกเขาผีปันน้ำ ซึ่งมีเทือกเขากั้นระหว่างจังหวัดเชียงใหม่กับเชียงราย ระหว่างจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนกับลำปาง ทิวเขาผีปันน้ำมีหินแกรนิตยุคไทรแอสซิก (Triassic) ดันแทรกขึ้นมา เช่นเดียวกับเทือกเขาขุนตาน ทางด้านตะวันออกของจังหวัดลำปางเป็นทิวเขาผีปันน้ำกั้นระหว่างจังหวัดลำปางกับจังหวัดแพร่ เทือกเขาดังกล่าวประกอบด้วยหินชุดลำปางและหินชุดราชบุรีเป็นส่วนมาก มีหินภูเขาไฟและหินบะซอลต์แทรกอยู่เป็นหย่อมๆ

เทือกเขาผีปันน้ำเหล่านี้เป็นสันเขื่อนน้ำ ไหลลงสู่ที่ราบของจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง และแพร่เป็นส่วนๆ สมดังชื่อที่ถูกเรียกว่าเทือกเขาผีปันน้ำ และทำให้มองเห็นลักษณะภูมิประเทศได้เด่นชัดยิ่งขึ้น ส่วนภูมิประเทศทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือมีเทือกเขาหลวงพระบาง และสันส่วนหนึ่งของเทือกเขานี้กั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาว ตั้งแต่ทางด้านตะวันออกของอำเภอเชียงของในจังหวัดเชียงรายลงมาทางจังหวัดน่าน แพร่ และอุตรดิตถ์ เป็นภูมิประเทศที่ค่อนข้างขรุขระและทुरกันดาร มีเนินเขาและทิวเขาที่สลับซับซ้อนมาก แต่ก็ยังมีที่ราบแคบๆ อยู่ในอำเภอทุ่งช้าง อำเภอปัว และอำเภอเมืองของจังหวัดน่าน

ภูมิประเทศตอนเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตจังหวัดเชียงรายมีที่ราบกว้างกว่าของจังหวัดใดๆ ในภาคเหนือ ระบบแม่น้ำสาธารส่วนใหญ่ในท้องที่นี้ไหลไปทางเหนือลงสู่แม่น้ำโขง แม่น้ำที่ไหลผ่านไปบริเวณนี้ทำหน้าที่ทั้งกัดเซาะพื้นดิน และนำตะกอนไปทับถมในที่ต่ำลงไป หลายบริเวณมีทางน้ำปรากฏโค้งควัดไปมาจนเกิดเป็นทะเลสาบรูปแอก (Oxbow Lake) รวมทั้ง

¹ คอยอินทนนท์สูง 2,565.3341 เมตร คอยสุเทพสูง 1,601 เมตร

บริเวณที่ทรุดค้ำมีน้ำจืดในแอ่งอยู่ตลอดปี เช่น ที่กว๊านพะเยา และที่ถุ่มซันและในเขตอำเภอ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

บริเวณทางด้านใต้ของภาคเหนือ มีแนวของเทือกเขาผีปันน้ำทอดยาวไปทางด้านใต้ของ จังหวัดลำปาง หรือทางเหนือของจังหวัดอุตรดิตถ์ เฉพาะบริเวณตัวจังหวัดอุตรดิตถ์ลงไปทางใต้ เป็นที่ราบติดต่อกับภาคกลาง แต่มีลักษณะเป็นที่ราบอุกฟูก คือไม่ราบเรียบอย่างแท้จริงเหมือน อย่างที่ราบของภาคกลาง

สำหรับที่ราบที่อยู่ในระหว่างเทือกเขาสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง โดยเฉลี่ย หรือประมาณดังนี้คือ ที่ราบจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนระหว่าง 270 ถึง 300 เมตร ที่ราบ ในเขตอำเภอฝางจังหวัดเชียงใหม่ระหว่าง 470 ถึง 500 เมตร ที่ราบในเขตอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอนระหว่าง 200 ถึง 300 เมตร ที่ราบในเขตอำเภอกพาน อำเภอแม่ใจและอำเภอ พะเยา ในจังหวัดเชียงรายระหว่าง 390 ถึง 400 เมตร ที่ราบลุ่มแม่น้ำวังจังหวัดลำปางประมาณ 230 เมตร ที่ราบจังหวัดแพร่ประมาณ 170 เมตร และที่ราบในเขตอำเภอท่าวังผาและอำเภอปัว จังหวัดน่านระหว่าง 280 ถึง 290 เมตร

ในภาคนี้ประชากรที่เป็นคนไทยอาศัยอยู่มาตั้งแต่ดั้งเดิมมีสำเนียงภาษาพูดที่แตกต่างไป จากภูมิภาคอื่น เขาเรียกตัวเองว่า “คนเมือง” ทางจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีสำเนียงและคำพูดค่อนข้าง ใกล้เคียงกับไทใหญ่ และมักจะเรียกตัวเองว่า “ไต” หรือ ไทย นั้นเอง นอกจากนี้ยังมีเชื้อสายไทยเหนือ สายย่อยอีกหลายสายเช่น ชาวอง ในจังหวัดลำพูน พวกไทยลื้อในจังหวัดเชียงราย และลาว พุงคำ ในจังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นต้น นอกจากนี้แล้วตามภูเขาสูง มีไทยภูเขาตั้งบ้านเรือนอยู่หลาย เผ่าพันธุ์ อาทิเช่น ม้ง (แม้ว) กระเหรี่ยง (ยาง) ละว้า (ลัวะ) ลีซอ อีเก้อ เย้า และขมุ ในจังหวัดน่าน เป็นต้น การแต่งกายของชาวไทยในภูมิภาคนี้ โดยทั่วไป ผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าซิ่น และสวมเสื้อแขนยาวทรงกระบอกและเต็มไปด้วยลวดลายสีสรรที่งดงาม ส่วนผู้ชายนิยมสวมกางเกง ครึ่งน่องหลวมๆคล้ายกางเกงจีน และสวมเสื้อม่อฮ่อมที่ย้อมเป็นสีกรมท่าแกมดำ ส่วนชนเผ่าตาม ภูเขานิยมแต่งกายตามแบบฉบับของแต่ละเผ่าไม่เหมือนกัน ซึ่งไม่สามารถที่จะบรรยายให้ละเอียด ได้ทุกเผ่าในที่นี้ สำหรับอาหารหลัก นิยมรับประทานข้าวเหนียวมากกว่าข้าวเจ้า นอกจากชาวไทย ภูเขาที่นิยมรับประทานข้าวเจ้ามากกว่า และอุปกรณ์ที่ใช้ตั้งสำหรับอาหารนั้น นิยมใช้โคกสำหรับ วางด้วยขามกับข้าว ทั้งชาวไทยพื้นดำและชาวไทยภูเขา ผิดกันแต่ชาวไทยภูเขานิยมรับประทาน แบบจีนคือ ใช้ตะเกียบและช้อน ส่วนชาวไทยพื้นราบนิยมนำรับประทานด้วยมือ เพราะเป็นข้าวเหนียว

เมื่อพิจารณาทางประวัติศาสตร์ประกอบด้วยจะเห็นว่า จังหวัดอุตรดิตถ์เคยเป็นเมือง หน้าด่าน ซึ่งในสมัยนี้ตรงกับคำว่า “เมืองชุมทาง” นั้นเอง เลยจากเมืองทุ่งยั้ง เมืองพิชัย หรือฝาง (สวางคบุรีเป็นคนละแห่งกับเมืองฝางของจังหวัดเชียงใหม่) ขึ้นไปแล้วถือว่าเป็นภาคเหนือ

ถ้าลงไปทางใต้พื้นเมืองดังกล่าวนี้ ก็ถือว่าเข้าสู่ภาคกลาง แต่อย่างไรก็ตามภูมิประเทศของเมืองที่กล่าวถึงนี้ยังมีลักษณะเป็นลูกเนินสลับซับซ้อน รวมกับที่ราบซึ่งทำให้ที่ราบบริเวณนี้ยังไม่ใช่ที่ราบเรียบโดยแท้จริง

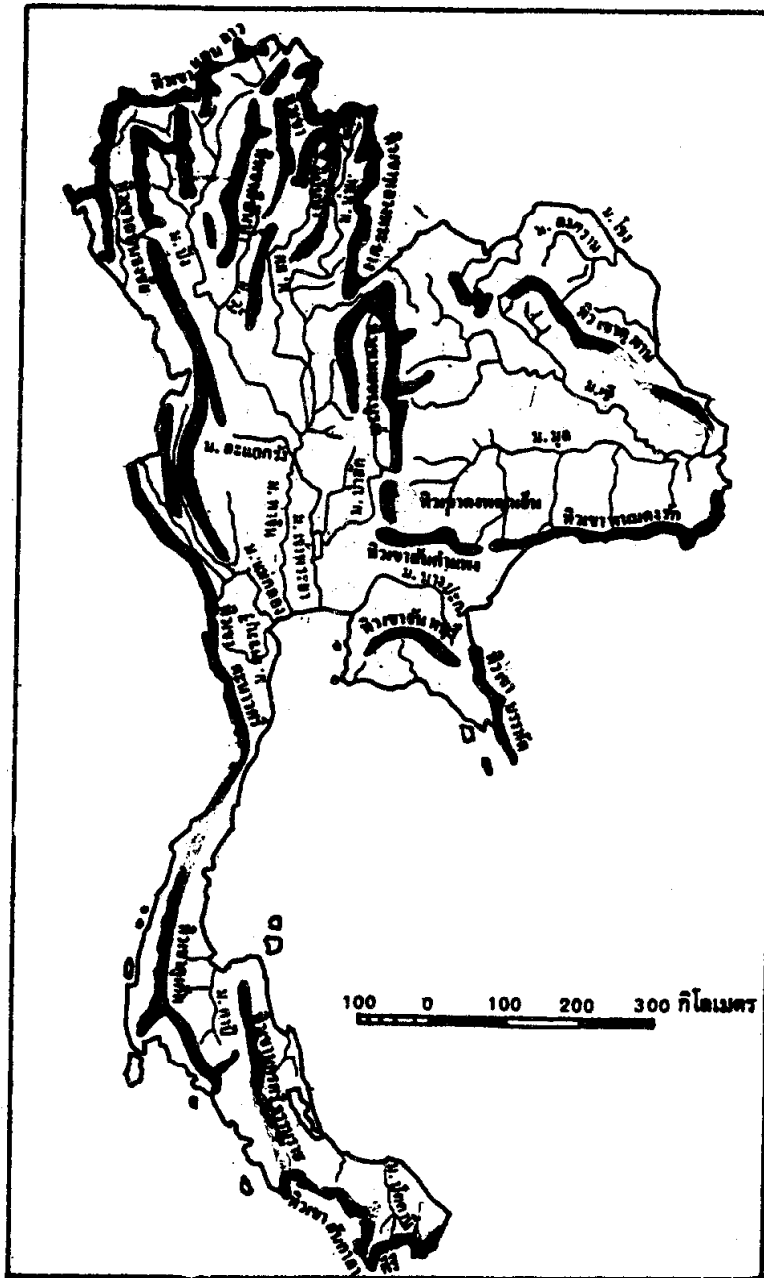
ชนบทรรมนิยม ประเพณี การสังคม ศาสนา และความนิยมอย่างอื่น นอกจากที่ได้พรรณามาแล้วแสดงให้เห็นว่าแตกต่างกับภาคอื่นอย่างเห็นได้ชัด แม้แต่อักษรที่ใช้เขียนอ่านโดยคนที่อยู่ในท้องถิ่นมาแต่ดั้งเดิม เรียกว่า “อักษรเมือง” หรือ “ตัวหนังสือเมือง” ที่มีลักษณะไม่เหมือนกับของภาคอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตัวอักษรที่พ่อขุนรามคำแหงได้ออกแบบไว้

2. ภาคกลาง เป็นภาคที่ประกอบด้วยที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งประกอบด้วย 22 จังหวัด คือ สุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร พิจิตร เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ อุทัยธานี ชัยนาท สิงห์บุรี ลพบุรี อ่างทอง สระบุรี สุพรรณบุรี พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี นนทบุรี นครปฐม กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม และ นครนายก

ลักษณะของภาคกลาง ส่วนใหญ่ของภูมิภาคในภาคกลางประกอบด้วยที่ราบซึ่งเกิดจากการทับถมของเศษดิน เศษหิน กรวด ทรายและตะกอน ซึ่งถูกกระแสน้ำพัดพามาพอกพูนขึ้นเป็นเวลานานนับได้หลายล้านปี จนกลายเป็นพื้นที่ราบแบนกว้างขวางออกไปทุกที ปกคลุมอาณาบริเวณตั้งแต่ทางตอนใต้ของจังหวัดอุตรดิตถ์ลงไปจนจรดอ่าวไทย นับว่าเป็นพื้นที่ราบที่มีขนาดกว้างใหญ่กว่าภูมิภาคอื่นของประเทศไทย อย่างไรก็ตามเฉพาะบริเวณส่วนน้อยของที่ราบตอนกลาง มีภูเขาถูกโคศปรากฏอยู่ประปราย เช่น ในเขตจังหวัดนครสวรรค์ และทางด้านตะวันตกของจังหวัดพิษณุโลก เป็นต้น ทางธรณีวิทยาสันนิษฐานว่าภูเขาถูกโคศเหล่านี้เคยเป็นเกาะมาก่อน ในขณะที่บริเวณที่ราบนี้มีลักษณะเป็นอ่าว และมีน้ำทะเลเข้ามาถึงในบริเวณจังหวัดอุตรดิตถ์เมื่อหลายยุคหลายสมัยทางธรณีวิทยา ต่อมาการตกตะกอนในอ่าวมีมากขึ้น และประกอบด้วยระดับน้ำทะเลลดต่ำลง พร้อมกับการยกกระดืบของแผ่นดินตอนนี้ให้สูงขึ้น รวมทั้งการพัดพาตะกอนของบรรดาแม่น้ำสาธารที่อยู่ทางตอนเหนือมาทับถมมากขึ้นเป็นลำดับ จึงทำให้ฐานภูเขาดังกล่าวมีลักษณะราบเรียบโดยรอบ อยู่ในท่ามกลางที่ราบอันกว้างใหญ่ การยกกระดืบของพื้นที่ราบตอนกลางนี้อาจยืนยันว่าเป็นความจริงได้ เพราะอ่าวไทยขณะนี้รูปร่างเป็นรูปเหลี่ยม และโดยเฉพาะกันอ่าวมีขอบน้ำทะเลตัดกับแผ่นดินเกือบเป็นเส้นตรงขนานกับแนวละติจูด

บริเวณภาคกลางนี้อาจแยกพิจารณาตามลักษณะของโครงสร้างได้ 3 ภาคย่อย คือ

(ก) ภาคกลางตอนบน ได้แก่บริเวณตั้งแต่จังหวัดนครสวรรค์ขึ้นไปทางตอนบนครอบคลุมพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร พิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย รวมทั้งบางบริเวณทางตอนใต้ของจังหวัดอุตรดิตถ์และเพชรบูรณ์ ภูมิภาคโดยทั่วไปของภาคกลางตอนบนนี้เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบลูกทุ่ง (Rolling Plains) ประมาณ 2 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ลูกทุ่งนั้น

รูปที่ 4.4 ภูมิประเทศของประเทศไทยแสดงทิวเขาและแม่น้ำที่สำคัญ
ที่มา : ไพฑูรย์ พงสะบุตร. 2525 , 34

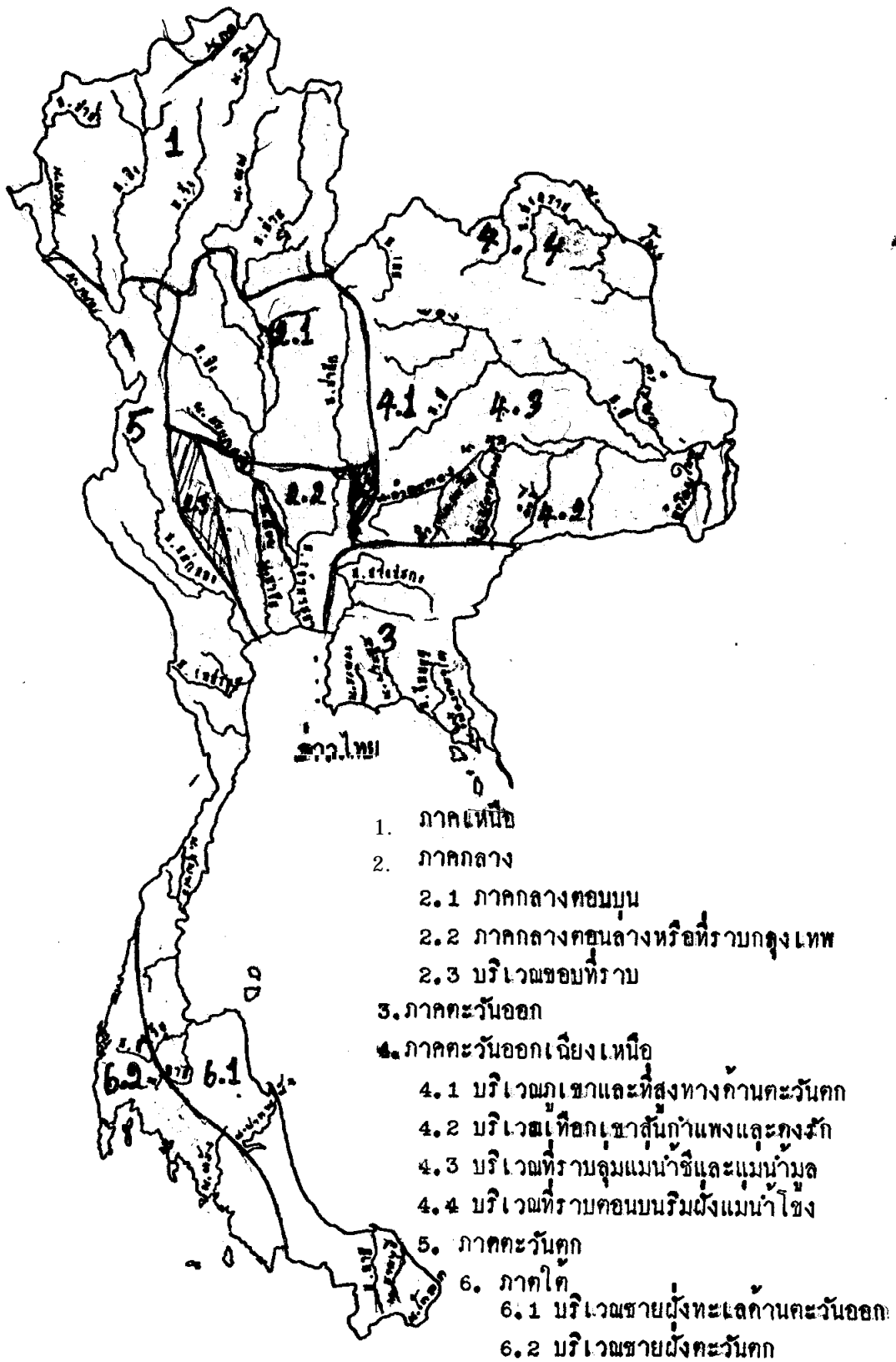
เป็นพื้นที่ที่เกิดจากการเซาะของแม่น้ำปิง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน และสาขาของแม่น้ำดังกล่าว รวมทั้งการพัดพาเอาตะกอนจากตอนบนลงมาทับถมพอกพูนขึ้นด้วย ตะกอนเหล่านี้ประกอบขึ้นด้วยเศษหิน กรวด ทราย ที่มีทั้งขนาดใหญ่อยู่ตอนล่างและขนาดเล็กที่ละเอียดกว่ารวมทั้งดินอยู่ตอนบนแต่ตะกอนเม็ดใหญ่ที่อยู่ตอนล่างมีความทนทานต่อการสึกกร่อนมากกว่า ภูมิประเทศในปัจจุบันนี้จึงมีลักษณะเป็นลูกคลื่น หรือ ลูกเนินเตี้ย สลับกับบริเวณที่ต่ำซึ่งถูกกระแสน้ำเซาะเป็นร่องลึก จึงคล้ายกับถูกฟูกไปทั่วทั้งบริเวณ จึงถูกเรียกว่าที่ราบลูกฟูก (Rolling or Dissected Plain) นอกจากนี้การกระทำของแม่น้ำยังทำให้เกิดที่ราบขั้นบันได¹ (Terraces) ที่ราบลุ่มน้ำ หรือ ที่ราบน้ำท่วม (Flood Plain) เช่น ที่ราบของแม่น้ำปิง แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน เป็นต้น

ภูมิประเทศทางด้านตะวันออกของเขตนี เป็นภูเขาและเทือกเขาจดเขตของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แนวของเทือกเขาคังกล่าวได้แก่ เทือกเขาเพชรบูรณ์ 2 ซึ่งเป็นแนวต่อเนื่องมาจากเทือกเขาหลวงพระบางระหว่างเทือกเขาเพชรบูรณ์ 1 และเทือกเขาเพชรบูรณ์ 2 เป็นที่ราบแคบปรากฏอยู่ในเขตอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ราบนี้มีแม่น้ำป่าสักไหลผ่านจากทางเหนือสู่ทางใต้ เทือกเขาเพชรบูรณ์ 2 นี้ส่วนใหญ่ประกอบด้วย หินทราย หินดินดาน หินกรวดมน ในชุดภูพาน พระวิหารและภูกระดึงของปางหินโคราช นอกจากหินดังกล่าวแล้วยังมีหินอัคนีดินแทรกขึ้นมา และหินที่คืบขึ้นมาส่วนใหญ่ได้แก่ หินแอนดีไซต์ ไคโอไรท์ ในยุคเทอร์เชียรีทางด้านตะวันตกของเทือกเขาสูงนี้เป็นที่ราบเชิงเขาสลับกับลูกเนินเตี้ยไปจดกับที่ราบลุ่มแม่น้ำ

ความสูงของภูมิประเทศของภาคกลางตอนบนจากระดับน้ำทะเลปานกลางโดยทั่วไปพอจะยกตัวอย่างให้เห็นดังนี้คือ บริเวณปากแม่น้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ประมาณ 37 เมตร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกประมาณ 40 เมตร อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัยประมาณ 50 เมตร บริเวณที่ราบลูกฟูกระหว่างแม่น้ำปิง แม่น้ำยม และแม่น้ำน่านในเขตจังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดพิจิตร มีความสูงโดยเฉลี่ยระหว่าง 40 ถึง 100 เมตร และอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ระหว่าง 140 ถึง 145 เมตร

(ข) ภาคกลางตอนล่าง หรือ ที่ราบกรุงเทพฯ หรือ ดินดอนสามเหลี่ยมแม่น้ำเจ้าพระยา ภูมิประเทศของภาคกลางตอนล่างเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ทางตอนใต้ของจังหวัดนครสวรรค์ลงไปจนจดอ่าวไทย บริเวณดินดอนสามเหลี่ยมของแม่น้ำเจ้าพระยานี้

¹ ถานตะกอนน้ำ (River Terrace) เป็นที่ราบลุ่มน้ำส่วนที่อยู่ห่างจากลำน้ำออกไป มีระดับสูงกว่าที่ราบน้ำท่วมถึง

รูปที่ 4.5 แผนที่ประเทศไทย : แสดงแม่น้ำสำคัญและเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์

คลุมพื้นที่ตั้งแต่ละติจูด 15 องศา 15 ลิปดาเหนือลงไป ส่วนใหญ่เป็นดินตะกอนที่แม่น้ำเจ้าพระยา
แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำบางปะกง พัดพามาทับถมลงไว้ แม่น้ำเหล่านี้เมื่อไหล
ผ่านบริเวณที่เป็นที่ราบ อัตราเร็วของกระแสน้ำจะลดลง วัตถุที่ถูกพามาและสารที่ละลายอยู่กับน้ำ
จะตกตะกอนพอกพูนมากขึ้น และส่วนใหญ่ประกอบด้วยทรายละเอียด ดินเหนียว ดินตะกอน
บางส่วนไปตกตะกอนในบริเวณปากแม่น้ำเหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปากแม่น้ำเจ้าพระยา
ตะกอนที่ตกทับถมห่างจากชายฝั่งออกไปไม่ต่ำกว่า 1.5 กิโลเมตร ก่อตัวสูงชันจนเป็นสันคอน
ขวางร่องน้ำ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการคมนาคมทางน้ำเป็นอย่างมาก จึงมีการขุดลอกสันคอนนี้
เกือบทุกปี อย่างไรก็ตามก็ยังมีดินตะกอนบางส่วนที่กระแสน้ำพัดพามาถมในบริเวณที่องนาของภาคนี้
มีประโยชน์มากต่อการปลูกข้าวซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของประเทศ เพราะดินที่ตกตะกอนลงใน
ท้องน้ำเป็นดินเหนียวสามารถขุดน้ำได้ดี ความหนาของชั้นดินตะกอนนี้ในบางบริเวณที่มีการขุด
เจาะเพื่อสำรวจทางธรณีวิทยาแล้ว พบว่ามีความหนาเกินกว่า 120 เมตร ถัดจากระดับนี้ลงไป
เป็นหินดาน (Bedrock) รองรับอยู่ ความสูงของพื้นที่ราบในภาคนี้ เช่นที่กรุงเทพมหานคร
ประมาณ 1.5 ถึง 2 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง และที่จังหวัดอยุธยาประมาณ 4 ถึง 5
เมตรจากระดับน้ำทะเล

(ค) บริเวณขอบที่ราบ (Marginal Plain) ประกอบด้วยภูมิภาคที่มี

ลักษณะเป็นที่ราบแคบในบริเวณทางตะวันตกของจังหวัดอุทัยธานี ชัยนาท สุพรรณบุรี และ
นครปฐม และบริเวณทางตะวันออกของจังหวัดสระบุรี ลพบุรี ลักษณะของภูมิภาคดังกล่าว
เมื่อพิจารณาในแง่ของธรณีฐานวิทยาแตกต่างจากที่ราบลุ่มแม่น้ำ ทั้งนี้เพราะหินที่สึกกร่อนเป็น
ดิน รวมทั้งกระแสน้ำเป็นค้ำพาระที่พาเอาเศษดิน เศษหิน¹ (Colluvium) เหล่านั้นมาทับถมใน
บริเวณเชิงเขาและส่วนที่ต่อเนื่องของที่ราบลุ่มแม่น้ำ เมื่อเปรียบเทียบลักษณะการเกิดของที่ราบโดย
นัยนี้ จึงเห็นว่าแตกต่างกัน

บริเวณทางด้านตะวันออกของจังหวัดลพบุรี โดยเฉพาะในเขตอำเภอโคกสำโรง และ
สำนารายณ์ เป็นที่ราบสลับกับลูกเนินเตี้ย บริเวณดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากซากหินปูน (ชุกราชบุรี)
หินชนวน และหินดินดาน ทำให้ดินมีสีเทาเข้มจนถึงสีดำ นอกจากนี้บางแห่งมีหินอัคนีแทรกขึ้น
มาเป็นหย่อม กับมีหินบะซอลต์ และหินแอนดีไซต์ปะปนอยู่ด้วย ในหินเหล่านี้มักจะพบแร่เหล็ก
เช่นที่เขาทับควาย อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ซึ่งบริษัทปูนซีเมนต์ไทยผลิตแร่ป้อนโรงงาน

¹ ดิน หิน ทราย (Colluvium) ที่เกิดจากการพังทลายของหินจากที่สูงมาทับถมกัน
แถบเชิงเขา

ถดถอยของบริษัทรถไฟที่ดำเนินการล่าช้า ยานพาหนะเร็ว จังหวัดอยุธยา ในปัจจุบันนี้พื้นที่ตามขอบที่ราบทั้งสองด้านมีความสำคัญในการปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด ข้าวฟ่าง อ้อย มันสำปะหลัง และพืชเศรษฐกิจสำคัญอย่างอื่นของประเทศอีกด้วย

ประชากรในภูมิภาคนี้ พูดภาษาไทยที่สำเนียงแตกต่างจากภาคเหนือซึ่งได้กล่าวแล้ว แม้คำพูดบางคำไม่เหมือนกันเลย การแต่งกายของชาวไทยในภาคนี้คือ ผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าโจงกระเบน มาแต่โบราณ ปัจจุบันคนรุ่นเก่า หรือ คนสูงอายุ ก็ยังนิยมแต่งกายเช่นนี้ และห้ามสักรอบอกแทน การสวมเสื้อ ส่วนผู้ชายนั้น คัดแปลงการแต่งกายให้เข้าสู่ความนิยมของสากล เร็วกว่าผู้หญิง แต่ก็ยังคงมีร่องรอยความนิยมประจำถิ่นเหลืออยู่บ้างในบางถิ่นและบางตำบล เช่น ในจังหวัด สุโขทัย และจังหวัดอยุธยา เป็นต้น โดยเฉพาะจะพบสภาพเช่นนี้โดยง่ายในชนบท ในภูมิภาคนี้ จะมีโอกาสพบชาวเขาได้น้อยที่สุด นอกจากบางจังหวัดที่มีเขตติดต่อกับภูเขาทางภาคเหนือเล็กน้อย ชนบทรรมนิยมตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีของภูมิภาคนี้เป็นเอกลักษณ์ที่คล้ายคลึงกับของจอม โบราณ ซึ่งเป็นชนชาติที่มีความเจริญมาก่อนในภาคนี้ อักษรที่ใช้เขียนเป็นอักษรไทยแท้ที่ทรง ออกแบบและทรงริเริ่มใช้โดยพระมหากษัตริย์ของไทย คือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

3. ภาคตะวันออก เป็นภาคที่ประกอบด้วยภูเขา ที่ราบลูกฟูก และที่ราบชายฝั่งทะเล ประกอบด้วย 6¹ จังหวัด ปราจีนบุรี ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ระยอง จันทบุรี และตราด

ลักษณะของภาคตะวันออก ภูมิประเทศของภาคตะวันออกประกอบด้วย ภูเขา เทือกเขา ที่สูง และที่ราบแคบทางตอนบนและตามชายฝั่งทะเล สำหรับที่ราบตอนบนซึ่งอยู่ในเขตจังหวัด ปราจีนบุรี ซึ่งเป็นที่ราบระหว่างเทือกเขาของภาคตะวันออกเชิงเหนือและเทือกเขาของภาคนี้ เดิม เทือกเขาทั้งสองอาจติดต่อกันเป็นเทือกเขาเดียวกัน แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางธรณีวิทยาจึงทำให้แผ่นดินยุบลง เกิดที่ราบแคบระหว่างเทือกเขาขึ้นเรียกว่า **ฉนวนไทย** (Thai Corridor) ติดต่อกับที่ราบของประเทศกัมพูชา

เทือกเขาสูงในภาคตะวันออกที่สำคัญได้แก่ เทือกเขาจันทบุรี ซึ่งเป็นเทือกเขาหิน แกรนิตที่มีความแข็งแรง มียอดสูง โดยเฉพาะคือยอดเขาสอยดาวเหนือ และยอดเขาสอยดาวใต้ ซึ่งสูงประมาณ 1,586 เมตร และ 1,633 เมตรตามลำดับ ยอดเขาสอยดาวใต้นี้เป็นที่หมายคั่นที่ อาจเห็นได้จากกระยะไกล นอกจากนี้ได้แก่เทือกเขาบรรทัด ซึ่งใช้เป็นพรมแดนระหว่างประเทศไทย กับประเทศกัมพูชาทางด้านตะวันออกของภูมิภาคนี้

¹ ปลาย พ.ศ. 2536 มีการจัดตั้งจังหวัดใหม่ คือจังหวัดสระแก้วซึ่งแบ่งพื้นที่ออกจาก จังหวัดปราจีนบุรี ภาคตะวันออกจึงมี 7 จังหวัด

นอกจากภูมิภาคที่เป็นเทือกเขาสูงแล้ว พื้นที่ส่วนใหญ่บนอกนั้นเป็นที่ราบลุ่มทุก ประกอบด้วยลุ่มเนินเคี้ยสลับกับพื้นที่ราบ บางบริเวณมีภูเขาอยู่ติดกับฝั่งทะเล และบริเวณใดที่เป็นที่ราบแคบติดกับชายทะเลมักมีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นกว่าแผ่นดินที่อยู่ห่างเข้ามาจากชายทะเล บริเวณฝั่งทะเลที่เว้าแหว่งเป็นที่ลุ่มและอยู่ใกล้กับปากแม่น้ำหรือลำธารที่พาตะกอนมาทับถม มักมีป่าชายเลนป่าโกงกางอยู่ทั่วไป นอกจากนี้ตามฝั่งทะเลของภูมิภาคนี้ ยังมีเกาะทั้งขนาดเล็ก และขนาดใหญ่เรียงรายอยู่มากมาย แต่เกาะที่สำคัญได้แก่ เกาะช้าง เกาะภูเก็ต เกาะสีชัง และ เกาะล้าน เป็นต้น เพราะเกาะเหล่านี้ ได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาโครงสร้างทางธรณีวิทยาของภูมิภาคนี้แล้วจะเห็นว่า เทือกเขาส่วนใหญ่ที่เป็น หินแกรนิตนั้นแทรกตัวขึ้นมาในระหว่างหินชั้น หินแกรนิตเหล่านี้เกิดขึ้นหลายยุค ตั้งแต่ยุค คาร์บอนิเฟอรัส ยุคโทรแอสติก และยุคครีเทเชียส หินชั้นส่วนใหญ่เป็นหินซุคราบุรี และ กายูจนบุรี นอกจากหินดังกล่าวแล้ว ยังมีหินบะซอลต์แทรกขึ้นมาเป็นหย่อม ในเขตจังหวัด จันทบุรีมีแร่ธาตุที่มีค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้แก่ พลอย ซึ่งมีน้ำคิงคอง และได้รับความนิยมนำมาจนทำให้จังหวัดจันทบุรีมีชื่อเสียง

แม่น้ำที่ไหลอยู่ในภูมิภาคนี้ ส่วนแต่เป็นแม่น้ำขนาดสั้น ซึ่งเกิดจากภูเขาของภาคนี้ได้แก่ แม่น้ำระยอง แม่น้ำหวู่ แม่น้ำประแส แม่น้ำจันทบุรี และคลองใหญ่ บริเวณที่ราบตามชายฝั่ง ทะเลส่วนหนึ่ง เกิดจากการที่แม่น้ำพัดพาเอาตะกอนมาทับถมพอกพูนตั้งแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบัน

ภูมิอากาศของภาคตะวันออก ประกอบด้วยความชื้นที่สูงมาก และมีปริมาณน้ำฝนมาก เป็นพิเศษโดยเฉพาะจังหวัดจันทบุรี และตราด มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดปีสูงกว่า 3,000 มิลลิเมตร จึงทำให้มีพืชพรรณในป่าไม้ขึ้นได้หนาแน่นมาก และช่วยต่อการเพาะปลูกของ เกษตรกรด้วย ประชาชนจึงนิยมทำสวนผลไม้ เช่น สวนเงาะ สวนตาล และมะพร้าว เป็นต้น นอกจากนี้มีการทำสวนยางพารากันเช่นเดียวกับภาคใต้ด้วย

พื้นที่ในบางบริเวณของทางด้านตะวันตกของจังหวัดระยอง จังหวัดชลบุรี และบางส่วนของจังหวัดฉะเชิงเทรา มีปริมาณน้ำฝนโดยทั่วไปน้อยกว่าของจังหวัดจันทบุรีและตราด จึงเหมาะสำหรับการปลูกพืชไร่เช่น อ้อยและมันสำปะหลัง จนเป็นแหล่งที่ผลิตที่สำคัญแห่งหนึ่งของ ประเทศไทย อ้อยและมันสำปะหลังจึงกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่หารายได้ให้แก่ประเทศไทยปีละหลายพันล้านบาท

ประชาชนคนไทยในภูมิภาคนี้มีภาษาพูด การใช้อักษร วัฒนธรรมและประเพณีไม่แตกต่างไปจากประชาชนคนไทยในภาคกลาง แต่เชื้อสายดั้งเดิมปนกันมาก เนื่องจากเป็นเมืองชายทะเล บางส่วนของภูมิภาคจึงมีคนจากฝั่งทะเลมาอาศัยรวมอยู่กับคนไทยเจ้าของดินเดิม เช่น

พันธุ์จึงผสมกันหลายเชื้อชาติ ส่วนเหนือของภูมิภาคนั้นค่อนข้างไปทางลาว ทางตะวันออกค่อนข้างไปทางเขมร หรือกัมพูชา ทางใต้ค่อนข้างไปทางญวนและจีน การอาชีพมีทั้งการเกษตรตามบริเวณที่ราบใกล้ทะเล และลึกเข้าไป และยังมีการประมงน้ำเค็ม ทั้งบริเวณน้ำตื้นและบริเวณน้ำลึกอีกด้วย

4. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภาคที่ประกอบด้วยที่ราบสูง ซึ่งประกอบด้วย 16¹ จังหวัด คือหนองคาย เลย อุบลราชธานี นครพนม สกลนคร กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ชัยภูมิ ๒โตสร อุบลราชธานี ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ นครราชสีมา และสุรินทร์

ลักษณะของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภูมิประเทศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะที่เห็นว่าแตกต่างกว่าภาคเหนือและภาคกลางอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้เพราะแผ่นดินของภาคนี้ถูกยกให้สูงขึ้นทั้งสองด้าน คือทางด้านตะวันตก และทางด้านใต้ ทำให้พื้นที่ตะกวดลาดเอียงไปทางตะวันออก การยกกระดับของแผ่นดินทางด้านตะวันตกทำให้ขอบของพื้นที่ที่มีความสูงและความลาดชันมากทางด้านตะวันตกตามแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ 1 และติดต่อยาวลงไปทางใต้เป็นเทือกเขาคงพญาเย็น ขอบของพื้นที่ซึ่งชันมากหันไปทางตะวันตกติดกับบริเวณที่ราบตอนกลาง และมีความสูงโดยเฉลี่ยประมาณ 120 ถึง 200 เมตรจากระดับน้ำทะเล

ภูมิประเทศทางส่วนใหญ่คือตามแนวเทือกเขาสันกำแพงและเทือกเขาควงรัก เกิดจากการยกระดับของแผ่นดินสูงขึ้นเช่นเดียวกับทางด้านตะวันตก โดยมีขอบที่สูงชันหันไปทางประเทศกัมพูชาและพื้นที่ตอนบนในเขตประเทศไทยลาดเอียงไปทางเหนือ ความสูงของขอบทางด้านกัมพูชานั้นสูงจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ยประมาณ 400 เมตร แต่ยอดเขาบางแห่งที่เป็นยอดสูงเด่นอาจสูงถึง 700 เมตร

บริเวณทางตอนกลางของภาคนี้มีลักษณะเป็นแอ่งคล้ายกระทะ และส่วนที่ต่ำมากอยู่ในลุ่มแม่น้ำชี และแม่น้ำมูล ทั้งนี้เพราะเทือกเขาภูพานซึ่งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือทอดยาวตั้งแต่ทางตะวันตกเฉียงเหนือไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนทางบริเวณตอนบนเป็นที่ราบลาดเอียงไปสู่มแม่น้ำโขง และมีพื้นที่เป็นแอ่งต่ำที่หนองหาน ริมแม่น้ำโขงนั่นเอง

โครงสร้างทางธรณีวิทยาโดยทั่วไปของภาคนี้ ส่วนใหญ่ประกอบด้วยหินชั้น ซึ่งมีหิน

¹ พ.ศ. 2525 มีการจัดตั้งจังหวัดใหม่ คือจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งแบ่งพื้นที่ออกจากจังหวัดนครพนม พ.ศ. 2536 จัดตั้งจังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งแบ่งพื้นที่ออกจากจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดอำนาจเจริญ ซึ่งแบ่งพื้นที่ออกจากจังหวัดอุบลราชธานี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมี 19 จังหวัด

ทรายและหินชั้นเกลือแทรกอยู่ในบริเวณ จากการสำรวจพบว่าบางแห่งชั้นเกลือมีความหนาหลายร้อยเมตร หินดาน (Bedrock) ซึ่งเป็นหินทรายเหล่านี้ เมื่อสึกกร่อนสลายตัวลงไปจะกลายเป็นดินทรายขาดความสมบูรณ์และไม่เก็บน้ำ ทำให้ชาวกสิกรที่อาศัยพื้นที่ทำการเพาะปลูกต้องประสบปัญหาความแห้งแล้งอยู่เสมอ ทั้งที่บางบริเวณของภูมิภาคนี้มีปริมาณฝนตกมากกว่าภาคกลางของประเทศ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนืออาจแบ่งออกเป็นบริเวณย่อยตามลักษณะของภูมิประเทศและโครงสร้างได้ 4 บริเวณด้วยกัน คือ

ก. **บริเวณภูเขาและที่สูงทางด้านตะวันตก** ประกอบด้วยพื้นที่ตามแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ในเขตจังหวัดเลย จังหวัดขอนแก่น ซึ่งทอดยาวมาเชื่อมต่อกับเทือกเขาคงพญาเย็นในเขตจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดนครราชสีมา ภูมิประเทศบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นภูเขาซึ่งประกอบด้วยหินทรายซุกเขาพระวิหาร ซุกภูพานและซุกภูกระดึง การกักเขาในบางแห่งยังคงรักษาลักษณะภูมิประเทศให้เป็นภูเขาที่มีคอนบนเป็นที่ราบและมีขอบโคจรอบวันลงมา (Mesa or Tableland) เช่น ภูกระดึง ภูเรือ และเขาใหญ่ เป็นต้น เทือกเขาสูงเป็นแหล่งเกิดของแม่น้ำสายธารสายสำคัญที่ไหลไปทางตะวันออกเฉียงของภูมิภาคได้แก่ แม่น้ำชี แม่น้ำพอง แม่น้ำพระย และแม่น้ำชี และสายธารสายอีกมากมาย บางตอนเป็นที่สูงสลับกับลูกเนินเคี้ยว มีที่ราบแคบๆกอดอยู่ระหว่างกลางเช่นในเขตจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งยังมีป่าคงคิบเหลืออยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรังแล้งในบริเวณเทือกเขาคงพญาเย็นนั้นเดิมเคยเป็นป่าคงคิบที่สมบูรณ์แห่งหนึ่งของประเทศ ปัจจุบันป่าดังกล่าวถูกโค่นถางเพื่อทำไร่ข้าวโพดอย่างกว้างขวาง จึงกลายเป็นภูเขาและลูกเนินที่ปราศจากป่าไม้ ส่วนทางเขาใหญ่ยังคงเหลือป่าอยู่เพียงเล็กน้อย เพราะกันไว้เป็นอุทยานแห่งชาติ

ข. **บริเวณเทือกเขาสันกำแพงและเทือกเขาคงรัก** เป็นบริเวณที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชาที่อยู่บนพื้นที่ต่ำลงไป เพราะได้กล่าวไว้แต่เบื้องต้นแล้วว่า ทางด้านใต้ของภาคนี้เป็นขอบสูงชัน เพราะแผ่นดินถูกยกให้สูงขึ้นจนนำไปตามแนวละติจูด จึงทำให้บริเวณประเทศไทยส่วนนี้อยู่ในพื้นที่สูงและลาดเอียงไปสู่ทางเหนือ ในสมัยโบราณเขมรยังมีดินแดนอยู่บนที่สูงนี้ด้วย จึงเรียกว่าเขมรสูงและเขมรต่ำ มาภายหลังไทยมาปกครองอยู่จึงเรียกว่า ไทยสูง เขมรต่ำ ขอบของแผ่นดินที่ถูกยกขึ้นนี้หากลงไปมองจากทางด้านประเทศกัมพูชา จะเห็นภูเขาทิวเขาที่สูงมากจึงเรียกว่า เทือกเขาพนมคงรัก ติดต่อกับเทือกเขาสันกำแพง ยอดเขาบางแห่งสูงประมาณ 400 ถึง 700 เมตรจากระดับน้ำทะเล เทือกเขาสูงดังกล่าวเป็นที่กำเนิดของต้นน้ำสายธารหลายสาย เช่น สายตะคอง สายพระเพลิง แม่น้ำมูล สายป่าสัก สายห้วยซ่ง สายโคมใหญ่ และสายโคมน้อย สายเหล่านี้ไหลลงสู่แม่น้ำโขงในที่สุด ภูมิภาคนี้เป็นที่ราบจริงเขา มีการกักเขาให้สึกกร่อน บาง

แห่งเป็นภูมิภาคซึ่งประกอบด้วยที่สูงและที่ต่ำสลับกันไปเช่นเดียวกับที่ราบลูกฟูก (Dissected Plains) นอกจากนี้ชั้นแฉับบางแห่งยังมีหินอัคนีซึ่งส่วนใหญ่เป็นหินบะซอลต์ ยุคเทอร์เชียรี ค้นพบครั้งแรกขึ้นมาเป็นหย่อมในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ

ค. บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำชีและแม่น้ำมูล จัดเป็นที่ราบลุ่มที่มีบริเวณกว้างขวางที่สุดในภูมิภาคนี้ บางแห่งเป็นที่ราบลูกฟูกสลับลูกเนินซึ่งมีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ที่ราบลุ่มแม่น้ำทั้งสองนี้ประกอบด้วยพื้นที่ที่ต่ำมาก มีน้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลาก บางแห่งแม่น้ำไหลคดเคี้ยวโค้งคด (Meanders) และบางแห่งแม่น้ำลัดกระยะร่องน้ำของมันเอง จึงทิ้งคั้งน้ำที่เป็นร่องอ้อมให้กลายเป็นทะเลสาบรูปแอกปรากฏอยู่ทั่วไป ประชากรตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณนี้หนาแน่นกว่าบริเวณอื่นของภาค ส่วนใหญ่มักรวมกันอยู่ตามที่ดอนเป็นกลุ่มเพื่อให้พ้นจากภัยน้ำท่วม จึงกลายเป็นการตั้งถิ่นฐานระบบกลุ่ม (Cluster Pattern) การตั้งบ้านเรือนแบบนี้จึงแตกต่างจากการตั้งบ้านเรือนในบริเวณภาคกลางของประเทศ สาขาของแม่น้ำชีในส่วนที่เกิดจากเทือกเขาภูพาน เช่น ลำเซ ห้วยเซบก และแม่น้ำยัง ไหลสู่แม่น้ำชี และไปรวมกับแม่น้ำมูลระหว่างอำเภอเมืองในกับอำเภวารินชำราบในเขตจังหวัดอุบลราชธานี และแม่น้ำมูลไหลลงสู่แม่น้ำโขงในเขตจังหวัดอุบลราชธานีเช่นเดียวกัน

ที่ราบลุ่มแม่น้ำชีและแม่น้ำมูลนี้ มีที่ลุ่มต่ำมากอยู่หลายตอน ในฤดูฝนมักจะมีน้ำท่วมเกือบทุกปี ทำให้เกิดความเสียหายแก่การเพาะปลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ทุ่งกุลาร้องไห้ซึ่งเป็นทุ่งกว้างใหญ่กินอาณาเขตเข้าไปในหลายจังหวัด เช่น ส่วนของจังหวัดสุรินทร์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ศรีสะเกษและยโสธร ภายหลังทางราชการได้หาทางแก้ปัญหาเรื่องน้ำท่วมนี้ได้สำเร็จ และจัดสรรพื้นที่ให้ประชาชนเข้าไปอาศัยทำการเกษตรแล้วหลายบริเวณ

ง. บริเวณที่ราบดอนบนริมฝั่งแม่น้ำโขง เป็นพื้นที่ถัดจากเทือกเขาภูพานซึ่งลาดเอียงไปทางเหนือ บริเวณนี้เป็นแอ่งลุ่มน้ำโดยเฉพาะที่ลุ่มต่ำของหนองหาน จังหวัดสกลนคร และหนองหานกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี หนองน้ำทั้งสองจัดเป็นทะเลสาบน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่ของประเทศได้ เพราะมีเนื้อที่ถึง 170 ตารางกิโลเมตร ที่ราบริมฝั่งแม่น้ำโขงบางส่วนของเขตจังหวัดอุดรธานี หนองคาย สกลนคร และนครพนม มีแม่น้ำสงคราม และห้วยน้ำก่ำ ไหลผ่านพื้นที่ราบค้ำกล่าวลงสู่แม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายใหญ่ที่ใช้เป็นเส้นพรมแดนบางส่วนระหว่างประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปริมาณน้ำในแม่น้ำโขงมีมาก บางฤดูกาลน้ำท่วมฉับเข้าสู่ที่ราบในบริเวณนี้ อย่างไรก็ตามในฤดูที่มีน้ำน้อย ประชาชนชาวสกลนครได้ขอร้องให้ทางราชการแก้ไขการขาดแคลนน้ำในบริเวณนี้ และบริเวณอื่นของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการสูบน้ำ

จากแม่น้ำจีนมาใช้บริโภคและอุปโภค ตลอดจนใช้ในการเกษตรด้วย การปฏิบัติเช่นนี้รัฐบาลเสียเงินเป็นจำนวนมาก สหประชาชาติก็มีโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำของประเทศไทย ลาว เวียดนาม และกัมพูชา อยู่แล้ว หากแต่การเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยจึงเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการดังกล่าวเรื่อยมา

ประชากรดั้งเดิมของท้องถิ่นเป็นคนที่อพยพมาจากทางเหนือซึ่งเรียกว่า ลาว หรืออาจเป็นคนในท้องถิ่นเดิมตามทฤษฎีมนุษยชาติวิทยาที่พบใหม่และสอดคล้องกับการค้นพบวัตถุโบราณที่บ้านเชียงก็ได้ แล้วแพร่ไปทางเหนือ อย่างไรก็ตามประชากรในภูมิภาคนี้พูดภาษาไทยด้วยสำเนียงที่แตกต่างจากภาคกลางและภาคเหนือ คำพูดบางคำและสำเนียงภาษาไม่เหมือนกัน แม้ส่วนใหญ่จะคล้ายกัน การแต่งกายคล้ายคลึงกับคนไทยทางภาคเหนือ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างเหมือนกับภาคเหนือ ส่วนที่ไม่เหมือนกับภาคเหนือคือ ไม่มีชนเผ่าชาวเขามาก เช่นภาคเหนือ ทางด้านใต้ของภูมิภาคนี้มีอิทธิพลทางวัฒนธรรมของเขมรเจือปนอยู่มาก เช่น ในจังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์ เป็นต้น จึงนับว่าเป็นภูมิภาคที่เด่นชัดทั้งในแง่ของภูมิประเทศ และประชากร

5. ภาคตะวันตก เป็นภาคที่ประกอบด้วยภูเขา เทือกเขาสูง และหุบเขาแคบประกอบด้วย 5 จังหวัด คือ ตาก กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์

ลักษณะของภาคตะวันตก ภูมิประเทศของภาคตะวันตกประกอบด้วยภูเขาและเทือกเขาสูงต่อจากเทือกเขาทางภาคเหนือซึ่งเป็นแนวยาวทอดลงไปทางใต้ บางส่วนของเทือกเขานี้เป็นเส้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศสหภาพพม่า ภูเขาและเทือกเขาสูงของภาคนี้ได้แก่เทือกเขาถนนธงชัย ซึ่งเป็นแนวยาวตั้งแต่ภาคเหนือลงไปถึงด่านเจดีย์สามองค์ประมาณละติจูด 15 องศา 18 ลิบดาเหนือ ถัดจากนี้ได้แก่เทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งทอดยาวไปทางใต้ตามพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศสหภาพพม่าจนถึงเขตของจังหวัดระนอง เทือกเขาดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่ประกอบด้วยหินชุดกาญจนบุรี ชูคราชบุรี และชุดแก่งกระจาน บางแห่งมีหินอัคนีซึ่งเป็นหินจำพวกแกรนิตแทรกขึ้นมา มีปรากฏทั้งอยู่ในเทือกเขาถนนธงชัย และเทือกเขาตะนาวศรี

ความแตกต่างของภูมิประเทศในภาคนี้กับภาคเหนือ ทั้งที่ทั้งสองภาคนี้มีเทือกเขาด้วยกัน คือ ภาคนี้ไม่มีที่ราบระหว่างหุบเขา (Intermontane Basin) ที่กว้างขวางหรือมีขนาดใหญ่เหมือนอย่างภาคเหนือ ที่มีอยู่เป็นที่ราบลุ่มน้ำขนาดแคบ เช่น ที่ราบของลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ในเขตอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี สภาพภูมิประเทศอย่างอื่นในบางบริเวณแตกต่างไปจากภาคเหนือ เช่นส่วนที่แม่น้ำแควน้อยไหลผ่านบางแห่งเป็นหุบเขาตึกและมีความลาดชันมาก ทำให้มีน้ำตกสวยงามตามร่องธารน้ำหลายแห่ง นอกจากนี้ภูมิประเทศที่ถูกกัดเซาะจนตึกกร่อนกลายเป็นภูเขาโคก

(Inselberg) มีอยู่ทั่วไป บริเวณที่ราบเชิงเขาประกอบด้วยเศษหินและเศษดิน (Colluvium) ที่น้ำพัดพามาจากที่สูง ทั่วมวลไว โครงสร้างและเนื้อดินจึงแตกต่างจากดินตะกอนของภาคกลาง นอกจากนี้ยังมีที่ราบลูกฟูกสลับกับแม่น้ำลำธารขนาดสั้นหลายสายทางด้านตะวันออกของเทือกเขาถนนธงชัยและเทือกเขาตะนาวศรี ที่ราบเชิงเขาและที่ราบลูกฟูกดังกล่าวมีดินที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์และเหมาะสำหรับการปลูกพืชไร่หลายชนิด เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ตะหุ้ง และพืชอย่างอื่นที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศ

นอกจากหินแกรนิตที่ค้นแทรกตัวขึ้นมาทำให้พบแร่ที่มีค่าหลายชนิด เช่น คีบุก ฟลูออไรท์ ทองแดง ตะกั่ว เหล็ก ซึ่งเป็นแร่โลหะแล้ว ยังมีหินบะซอลต์ไหลออกมาเป็นหย่อมทางเหนือของอำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี บริเวณนี้มีการขุดพลอยและทับทิมจำหน่ายจนมีชื่อเสียงบริเวณหนึ่ง

แม่น้ำสายสำคัญที่มีต้นน้ำอยู่ในเทือกเขาของเขตนี้ได้แก่ แม่น้ำแม่ ซึ่งมีต้นน้ำอยู่ทางตอนใต้ของเทือกเขาถนนธงชัย แม่น้ำนี้ไหลวกขึ้นไปทางเหนือแล้วลงสู่แม่น้ำสาละวิน และอีกสองสายได้แก่แม่น้ำแควน้อย และแม่น้ำแควใหญ่ ซึ่งไหลอยู่ทางด้านตะวันออกของเทือกเขาตะนาวศรี ทั้งสองสายนี้ไหลเข้ารวมกันในตอนต่างกลายเป็นแม่น้ำแม่กลอง นอกนั้นเป็นแม่น้ำขนาดสั้น เช่น แม่น้ำเพชรบุรีและแม่น้ำปราณบุรี เป็นต้น

ส่วนใหญ่ของประชาชนในภูมิภาคนี้เป็นคนไทยที่มีภาษาและสำเนียงคล้ายคนไทยภาคกลางทั่วไป แต่มีคนไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงและมอญปะปนเป็นเชื้อสายดั้งเดิมอยู่มาก ขนบธรรมเนียมประเพณีจึงมีลักษณะค่อนข้างไปทางเชื้อสายดั้งเดิม จึงเป็นภูมิภาคที่ควรที่จะกำหนดเขตภูมิศาสตร์ไว้ต่างหาก คนไทยภูเขาเผ่าอื่นนอกจากที่กล่าวแล้วซึ่งมีมากทางภาคเหนือ ไม่ใคร่ลงมาถึงภูมิภาคนี้

6. ภาคใต้ เป็นภาคที่ประกอบด้วยเทือกเขาเป็นสันอยู่ตอนกลาง และพื้นที่ลาดลงสู่ฝั่งทะเลทั้งสองด้าน ประกอบด้วย 14 จังหวัด คือ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส ระนอง พังงา ภูเก็ต ตรัง และสตูล

ลักษณะของภาคใต้ ส่วนใหญ่ของภาคใต้เป็นพื้นดินแคบมีทะเลขนานทั้งสองด้านทางด้านตะวันออก คือทะเลของอ่าวไทย และทางด้านตะวันตก คือทะเลอันดามัน มีเทือกเขาภูเก็ตทอดยาวตั้งแต่จังหวัดชุมพรจนถึงจังหวัดพังงา ถัดจากนั้นเป็นภูเขาหินปูนเตี้ย ๆ เทือกเขานครศรีธรรมราชเป็นแนวคั่นจากเทือกเขาภูเก็ต ทอดจากทางตอนใต้ของจังหวัดสุราษฎร์ธานีผ่านจังหวัดกระบี่ นครศรีธรรมราชจนถึงจังหวัดสตูล เทือกเขาทั้งสองมีแนวขนาบขนานกับดงจตุรคด้ายแกนกลางของภาคใต้ ทำให้ภูมิประเทศประกอบด้วยเทือกเขาเป็นสันอยู่ตอนกลางแล้วพื้นที่ลาดลงสู่ฝั่งทะเลทั้งสองด้าน ทางตอนใต้สุดของภาคมีเทือกเขาสันกาลาศิรีทอดยาวในแนว

ตะวันออกสู่ตะวันตก บางส่วนของเทือกเขานี้เป็นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศ มาเลเซียตามบริเวณชายฝั่งทะเลของทั้งสองด้านมีที่ราบแคบโดยทั่วไป แต่ทางด้านตะวันออกมีที่ราบกว้างกว่า และใหญ่กว่า

จากการพิจารณาโครงสร้างทางธรณีวิทยาและการเปลี่ยนแปลงทางธรณีฐานวิทยาของ ภาคใต้พบว่า เทือกเขาภูเก็ทประกอบด้วยหินชุดแก่งกระจาน ทางด้านใต้ของเทือกเขานี้เป็นหิน ชุดราชนบุรีและมีหินแกรนิต ยุคครีเทเชียส แทรกขึ้นมาเป็นหย่อม หินแกรนิตยุคนี้มีเวรีคูกตก ผลึกอยู่มากมาย เช่นในเขตจังหวัดระนอง พังงา และภูเก็ต ส่วนเทือกเขานครศรีธรรมราชนั้นมีหินชุดภูกระดึงซึ่งพบในจังหวัดสุราษฎร์ธานีไปจนถึงจังหวัดกระบี่ สลับกับหินชุดราชนบุรี และ ชุดทุ่งสง บริเวณเขาหลวง นครศรีธรรมราช เป็นหินแกรนิตยุคเดียวกันกับในเทือกเขาภูเก็ท เขาหลวงนี้เป็นยอดเขาที่สูงเด่นในภาคใต้ สูงประมาณ 1,784 เมตรจากระดับน้ำทะเล บริเวณโดย รอบเขาหลวงมีหินชุดตะรุเตา ยุคแคมเบรียน ซึ่งเป็นหินที่อายุมากชนิดหนึ่งที่พบในประเทศไทย

การเปลี่ยนแปลงของภูมิประเทศบริเวณภาคใต้นี้ ทำให้ชายฝั่งทะเลทางด้านตะวันออกยก ระดับสูงขึ้น จะสังเกตเห็นว่าชายฝั่งทะเลมีลักษณะราบเรียบ มีหาดทรายที่กว้างและสวยงาม หลายแห่งซึ่งแตกต่างจากฝั่งทะเลด้านตะวันตก เพราะแผ่นดินทางด้านนี้ต่ำลง ทำให้ฝั่งทะเลจมน้ำ (Submerged shoreline) ขอบฝั่งทะเลทั่วไปจึงขรุขระและเว้าแหว่งมาก และยังมีเกาะอยู่ใกล้ฝั่ง เป็นจำนวนมากด้วย เกาะเหล่านี้คือภูเขาที่เรียงรายอยู่ใกล้กับชายทะเลก่อนที่จะจมลงนั่นเอง

ภาคใต้อาจแบ่งออกได้เป็นบริเวณย่อย 2 บริเวณ ตามลักษณะโครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงทางภูมิประเทศ ดังนี้ คือ

ก. **บริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกที่ติดกับอ่าวไทย** พื้นที่ของบริเวณนี้เกิดจาก พื้นแผ่นดินที่ยกสูงขึ้นจากระดับเดิม ชายทะเลบางส่วนเคยจมอยู่ใต้น้ำ เมื่อถูกยกให้สูงขึ้นจาก ระดับน้ำ จึงมีลักษณะราบเรียบ บริเวณที่เป็นเขตน้ำตื้นกว้างขวางนับจากชายฝั่งออกไป ที่ราบ ขนาดแคบมีปรากฏตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงไปจนถึงจังหวัดนราธิวาส และเป็นบริเวณที่มีประชากร อยู่หนาแน่น หาดทรายที่สวยงามมีอยู่หลายแห่งตามบริเวณชายฝั่งของภาคนี้ แม่น้ำส่วนใหญ่มี ขนาดสั้นเกิดจากภูเขาทางตอนกลางของภาค เช่น คลองชุมพร แม่น้ำคีรีรัฐ แม่น้ำตาปี แม่น้ำ ปากพนัง แม่น้ำโก-ลก เป็นต้น เกาะที่สำคัญได้แก่เกาะสมุย และเกาะพะงัน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหมู่เกาะอ่างทอง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้งสองเกาะนี้เป็นแหล่งผลิตมะพร้าวที่สำคัญที่สุด ของภาคใต้

ข. **บริเวณชายฝั่งด้านตะวันตกที่ติดกับทะเลอันดามัน** พื้นที่ของบริเวณนี้เกิดจาก การยุบตัวของแผ่นดินจากระดับเดิมลงไป ซึ่งมีหลักฐานพอเป็นที่สังเกตได้ดังนี้ คือ บริเวณปาก

แม่น้ำกระบุรี จังหวัดระนอง มีลักษณะเป็นรูปลิ่ม หรือ รูปตัววี (V) ลึกเข้าไปในแผ่นดิน แสดงว่าเป็นทิวเขาที่จมลงไป ชายฝั่งทะเลขรุขระและเว้าแหว่งมาก มีอ่าวและแหลมสลับกัน รวมทั้งมีเกาะอยู่ใกล้ฝั่งเป็นจำนวนมาก เช่น เกาะภูเก็ต เกาะตะรุเตา เกาะถันตา เกาะลิบง เกาะพระทอง และเกาะยาวใหญ่ ฝั่งทะเลมีความลาดชันมาก หาดทรายมีขนาดแคบและมีน้ำลึก อยู่ใกล้ฝั่ง ที่ใดเป็นปากแม่น้ำที่มีโคลนมากมักมีป่าชายเลน โดยเฉพาะตั้งแต่จังหวัดพังงาไปจนถึง จังหวัดสตูล การจมลงอีกครั้งหนึ่งของแผ่นดิน ทำให้หินชั้น และหินปูนโบราณ ที่เก็บซาก หอยและสัตว์ทะเลถูกน้ำทะเลและคลื่นสาด กัดเซาะจนทลายลงมาอีกครั้งหนึ่ง ดังเช่นที่ปรากฏที่ เกาะตะรุเตา

แม่น้ำขนาดสั้นหลายสายไหลลงสู่ทะเลอันดามันทางด้านตะวันตก ที่สำคัญได้แก่ แม่น้ำ กระบุรีและแม่น้ำตรัง นอกนั้นเป็นลำธารส่วนมาก ภาคนี้ภูมิอากาศร้อนชื้นมากตลอดปี ไม่มีฤดู หนาวที่เด่นชัดอย่างที่มีอยู่ทางภาคเหนือ หรือ ภาคกลาง ป่าไม้ทางภาคใต้เป็นป่าได้รับน้ำฝน มาก จึงหนาแน่นกว่าป่าของภาคอื่น โดยเฉพาะจังหวัดระนองที่มีฝนตกมากที่สุดของภาคและของประเทศด้วย นอกจากนั้นยังมีป่าไม้ชายเลนอยู่ทั้งสองฝั่ง

ประชากรทางภาคใต้มีคนไทยที่พูดภาษาไทยด้วยสำเนียงที่แตกต่างกับคนไทยภาคอื่นและที่ แปลกคือ คำบางคำของคนไทยภาคใต้เหมือนกับของภาคเหนือ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้ส่วนมาก คำพูดมักจะเป็นคำพูดที่ใช้กันอยู่ในภาคกลางนั่นเองคิดกันแต่สำเนียงเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีคน ไทยเชื้อสายมะลายู (มาเลเซีย) ปนอยู่มาก เพราะเป็นเชื้อสายที่มีแต่โบราณ โดยที่ชาวจีนเข้ามา อาศัยอยู่ในภาคนี้มาแต่โบราณเช่นเดียวกับชาวมลายู คนไทยในภาคนี้จึงมีเชื้อสายของชาวจีนด้วย สำหรับชนเผ่าชาวเขา ได้แก่ เขมิง (เงาะป่า) นั้นมีเหลืออยู่น้อยมากแล้ว ส่วนใหญ่ได้แทรกซึม เป็นคนไทยพื้นเมืองไปแล้ว เช่นเดียวกับชาวน้ำ¹ ซึ่งอาศัยอยู่ตามเกาะต่างๆ ทางด้านตะวันตก และชอบใช้ชีวิตอยู่ในเรือนั้น บัคนี่ก็สร้างบ้านเรือนอยู่บนบกกันแล้วเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จังหวัดภูเก็ต ทั้งหมดนี้รวมกันเป็นเอกลักษณ์ของภูมิภาคใต้ การแต่งกายของชาวภาคใต้ ที่อยู่ใกล้พรมแดนมาเลเซียนิยมแต่งกายแบบชาวมาเลเซีย คือ ทั้งผู้ชายและผู้หญิงนุ่งโสร่งปาเต๊ะ (Batik) และสวมเสื้อแขนยาว การครองชีพส่วนใหญ่ได้แก่การเกษตร ที่เด่นมากคือการทำ สวนมะพร้าว และปลูกยางพารา การประมงเป็นอาชีพที่สำคัญสำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่ตาม บริเวณชายทะเล โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางฝั่งทะเลตะวันตก สำหรับการผลิตคีนุกซึ่งเป็นทรัพยากร

¹ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ชาวเล”

กรณีที่สำคัญของภาคใต้นั้น ได้ทำความเจริญให้แก่ภาคใต้เป็นอันมาก และไม่มีภาคใดของประเทศที่สามารถผลิตได้มากเท่ากับภาคนี้

ข้อสังเกตในการกำหนดเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์

การกำหนดเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ทั้ง 6 ภาคดังที่ได้ให้เหตุผลมาทั้งหมดข้างต้นนั้น มิใช่เป็นการตายตัว ทั้งนี้เพราะนักภูมิศาสตร์อาจกำหนดเขตภูมิภาคเป็นส่วนย่อย เพื่อความละเอียดชัดเจนลงไปอีกก็ได้ และเขตของบางภาคที่กำหนดขึ้นนี้ถือเอาผลเฉลี่ยและการกำหนดตามเขตบริหารของจังหวัด ก็เพื่อความสะดวกในการค้นหาตำแหน่งหรือเขตของภาค ทั้งนี้เพราะมีข้อสังเกตว่าในบางบริเวณเป็นการยากที่จะกำหนดให้ชัดว่าควรจะกำหนดเข้าไว้ในภาคใด เช่น บางส่วนของจังหวัดตาก เป็นต้น หากพิจารณาโดยทั่วไปแล้วจังหวัดตากอาจอยู่ทางภาคเหนือก็ได้ ภาคตะวันตกก็ได้หรือภาคกลางก็ได้ แต่ถ้าเอาส่วนใหญ่ของภูมิประเทศเป็นเกณฑ์ เอาประชาชนเป็นเกณฑ์ และเอาภูมิอากาศเป็นเกณฑ์แล้ว ควรจัดเข้าไว้เป็นเขตตะวันตก จังหวัดนครนายก ถูกจัดเข้าไว้ในภาคกลาง ทั้งๆที่พื้นที่นาของจังหวัดนครนายกอยู่ในที่สูง หรือเรียกทั่วไปว่า นาคอน แต่ความกว้างของที่ราบของนครนายกมีความสำคัญมาก และต่อเนื่องกับที่นาของภาคกลาง จึงยอมให้รวมกับภาคกลางได้ สำหรับทางภาคใต้นั้นถือว่าตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงไปเป็นภาคใต้ เนื่องจากภาคนี้ประชากรส่วนใหญ่นิยมพูดภาษาสำเนียงได้เป็นส่วนมาก แต่ทางจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ยังมีจำนวนน้อย ประกอบกับแม่น้ำกระบุรีก็มีดินน้ำไถ่ๆ กับเขตจังหวัดทั้งสอง นอกจากนั้นบางส่วนของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ยังมีชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงอยู่มาก แต่ไม่มีในจังหวัดชุมพร

การกำหนดเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวนี้ หากต่อไปในอนาคตมีอำเภอใหม่เกิดขึ้นก็ดี จังหวัดใหม่เกิดขึ้นก็ดี ถือว่าอำเภอหรือจังหวัดนั้นๆ คงตกอยู่ในเขตภูมิศาสตร์ที่จังหวัดนั้นเกิดขึ้น เว้นแต่จังหวัดที่เกิดขึ้นใหม่ตกอยู่ในเส้นเขตภูมิภาคหรือเขตภูมิภาคผ่าน จะต้องพิจารณาว่า จังหวัดนั้นมีพื้นที่อยู่ในภูมิภาคไหนมากกว่า ก็จะกำหนดให้อยู่ในภูมิภาคนั้น

หลังจากคณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติกำหนดเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยเป็น 6 ภาคไปแล้ว ได้มีการจัดตั้งจังหวัดขึ้นใหม่อีกหลายจังหวัดดังนี้

พ.ศ. 2521	จังหวัดพะเยา	แยกออกจากจังหวัดเชียงราย
พ.ศ. 2525	จังหวัดมุกดาหาร	แยกออกจากจังหวัดนครพนม
พ.ศ. 2536	จังหวัดสระแก้ว	แยกออกจากจังหวัดปราจีนบุรี
	จังหวัดอำนาจเจริญ	แยกออกจากจังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดหนองบัวลำภู แยกออกจากจังหวัดอุดรธานี

อนุโลมตามข้อสังเกตในการกำหนดเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวข้างต้น ภาคเหนือจะเพิ่มจังหวัดพะเยา รวมเป็น 9 จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเพิ่มจังหวัดมุกดาหาร อำนาจเจริญ และหนองบัวลำภู รวมเป็น 19 จังหวัด และภาคตะวันออกเพิ่มจังหวัดสระแก้ว รวมเป็น 7 จังหวัด

การแบ่งภาคของหน่วยงานอื่นๆ

แม้ว่าคณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติ ได้แบ่งประเทศไทยออกเป็น 6 ภาคภูมิศาสตร์แล้วก็ตาม หน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชนบางหน่วย ก็ยังมีการแบ่งภาคของประเทศไทยออกไปตามเกณฑ์อื่นๆ และตามวัตถุประสงค์ของการนำเขตภูมินาณั้นๆ ไปใช้เฉพาะเรื่อง เช่น

ภูมิภาคที่กำหนดเป็นหน่วยบริหารการปกครอง (Political Region) แบ่งเป็น 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

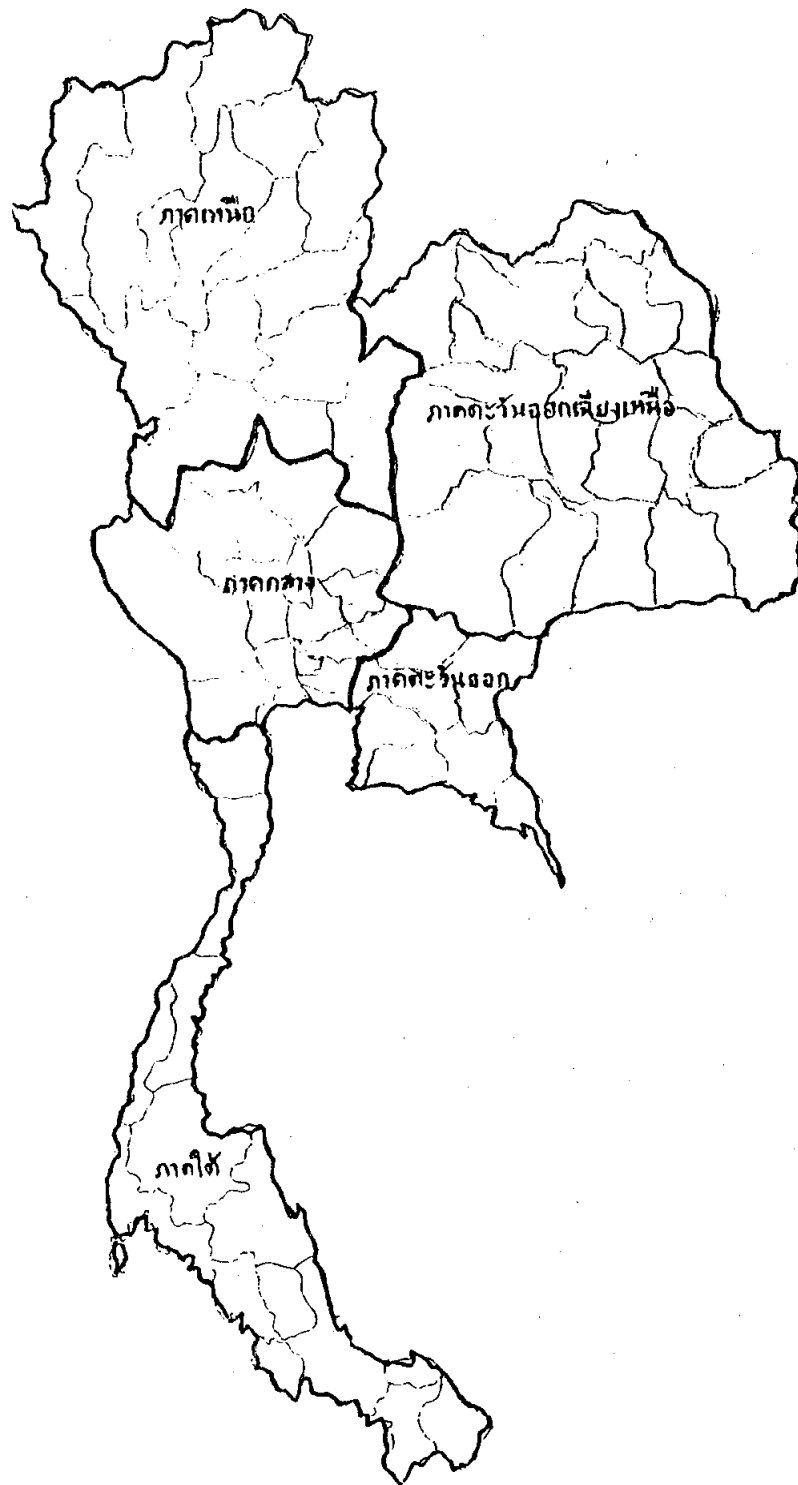
ภูมิภาคตามการเสนอข้อมูลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แบ่งประเทศไทยออกเป็น 4 ภาค เหมือนภูมิภาคการปกครอง

เขตพยากรณ์อากาศของกรมอุตุนิยมวิทยา แบ่งเป็น 5 ภาคคือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคใต้ (ดูรูปที่ 4.6)

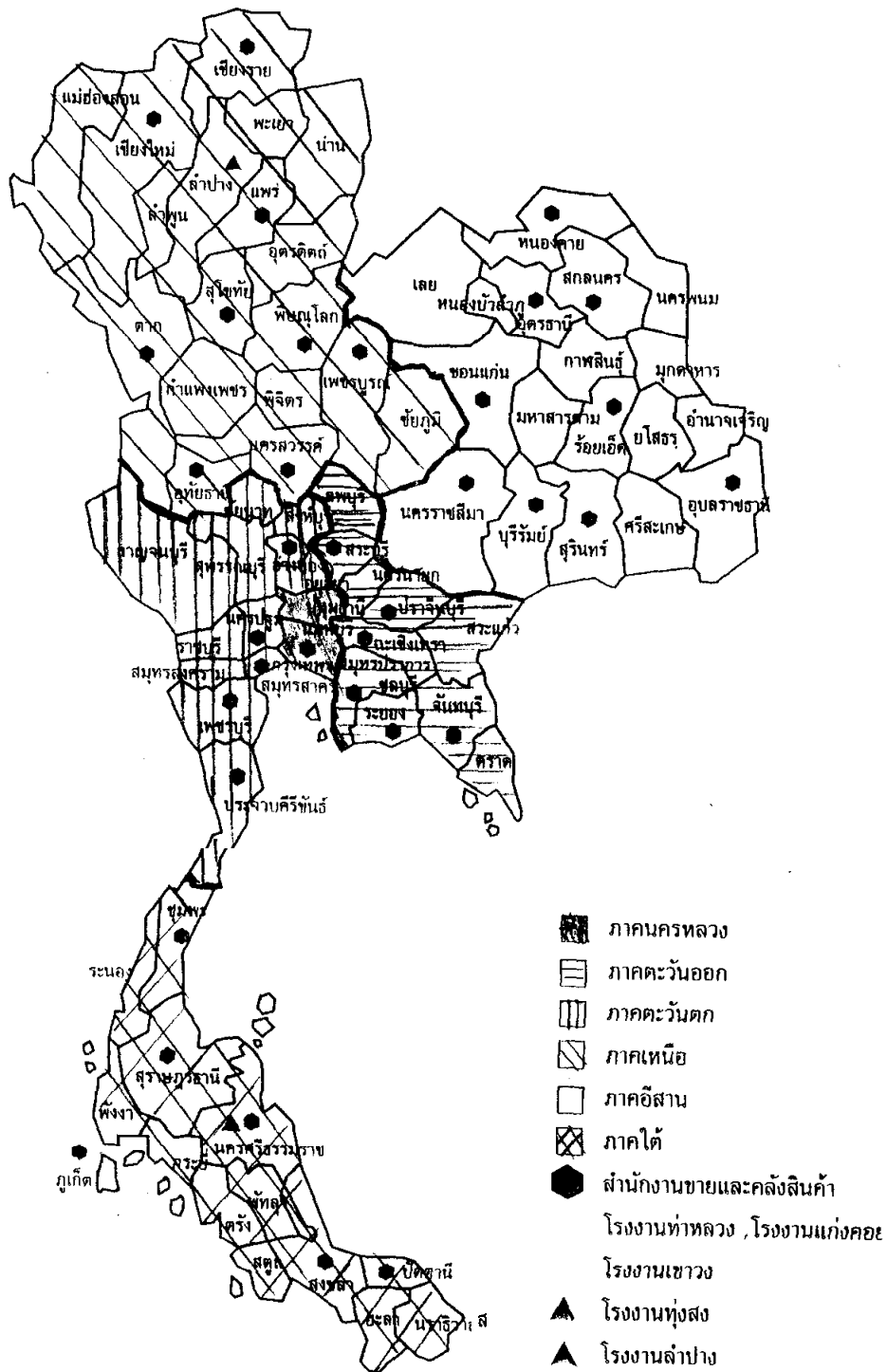
หน่วยงานเอกชนเช่น บริษัทปูนซิเมนต์ไทย จำกัด แบ่งประเทศไทยออกเป็น 6 ภาค เพื่อจัดตั้งสำนักงานและคลังสินค้าประจำภาค คือ ภาคนครหลวง ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ (ดูรูปที่ 4.7)

กระทรวงศึกษาธิการ แบ่งเขตการศึกษา (Educational Region) ออกเป็นส่วนกลางและ 12 เขตการศึกษา โดยกำหนดให้กรุงเทพมหานครเป็นส่วนกลาง กับอีก 12 เขตการศึกษาที่กำหนดชื่อเป็นหมายเลขตั้งแต่ 1 - 12 (ดูรูป 4.8)

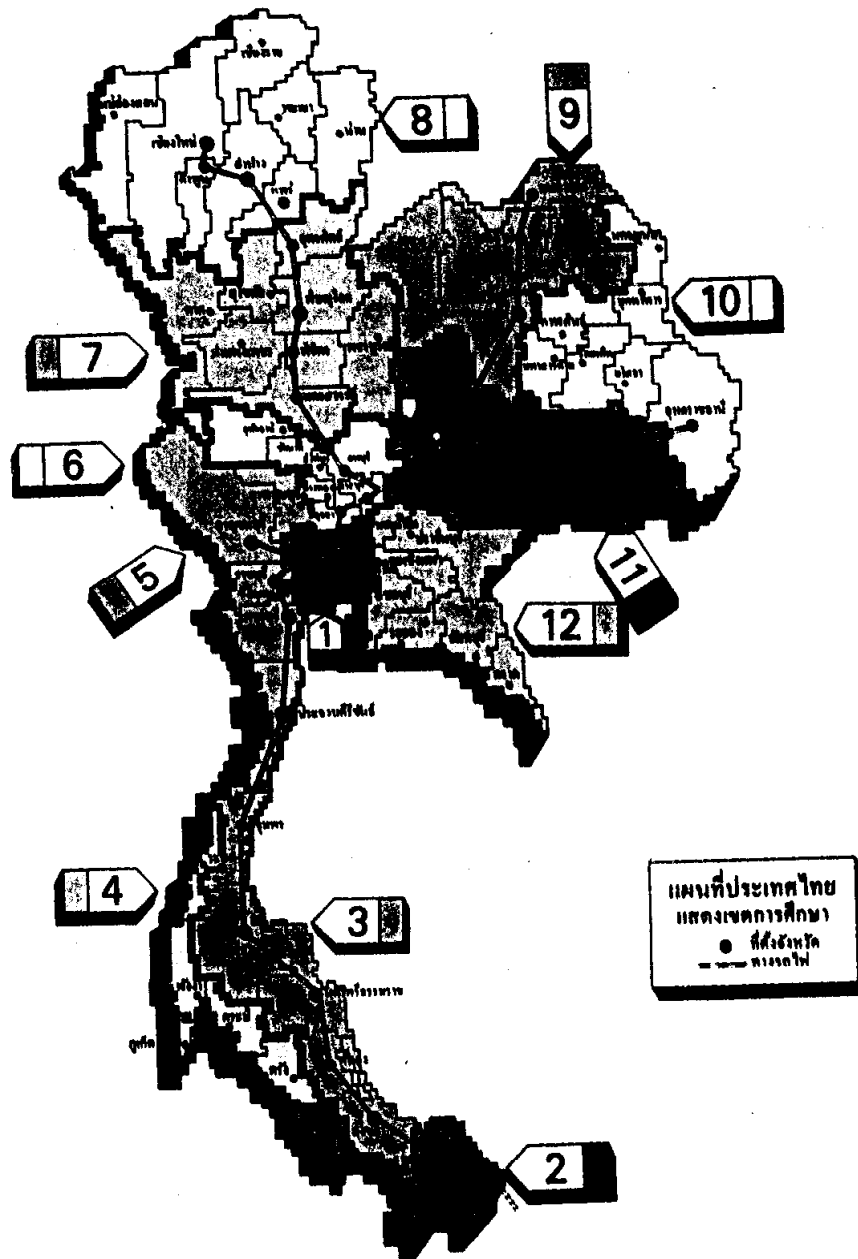
คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2534 - 2539) แบ่งภาคพัฒนาออกเป็น 7 ภาค ได้แก่ กรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคใต้ และภาคตะวันตก (ดูรูป 4.9)

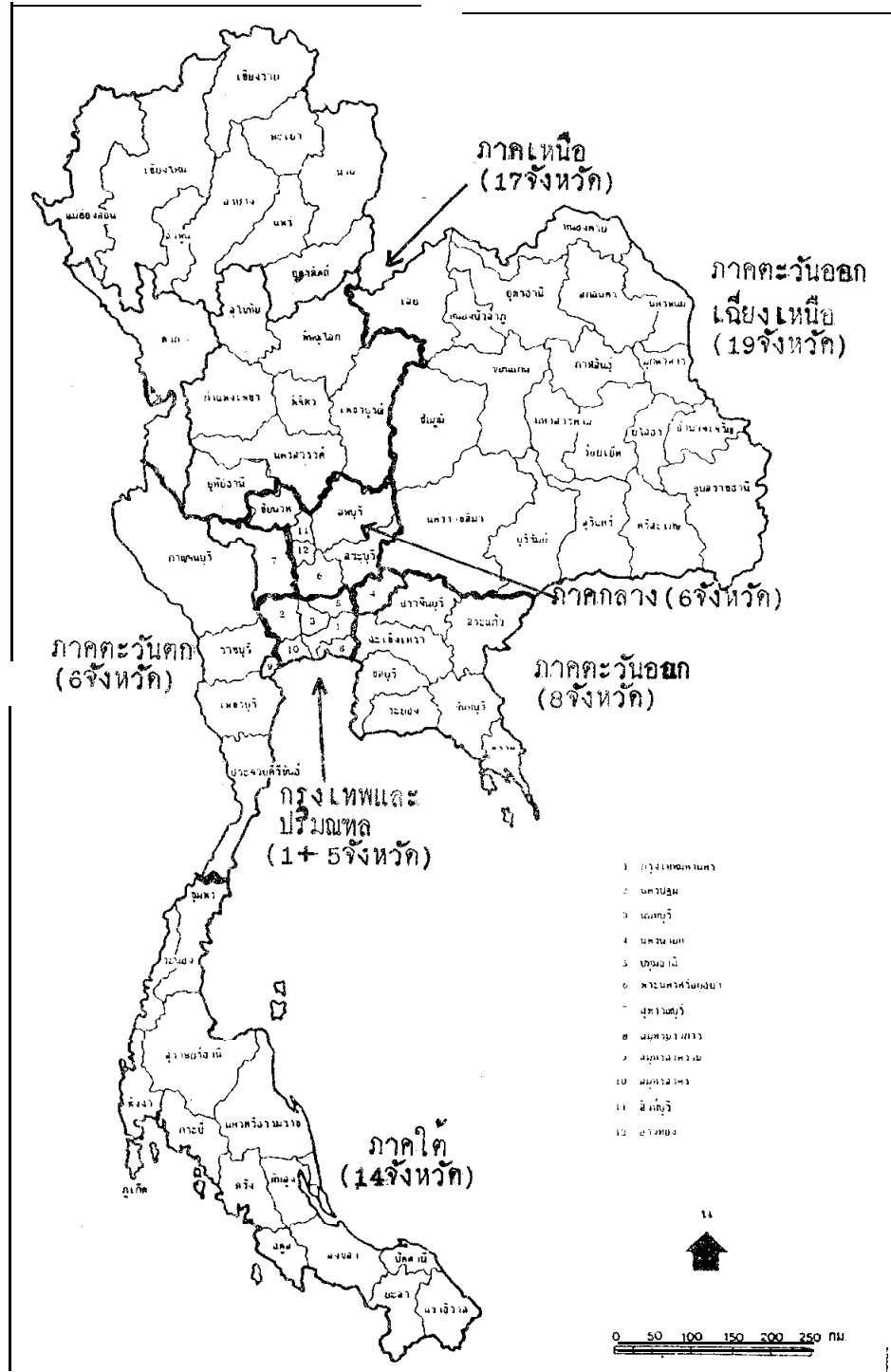
รูปที่ 4.6 แผนที่ประเทศไทย : การแบ่งภาคตามลักษณะอุทุนิยมวิทยา

รูปที่ 4.7 แผนที่ประเทศไทย : การแบ่งภาคเพื่อจัดตั้งสำนักงานและคลังสินค้าประจำภาค
ของบริษัทปูนซิเมนต์ไทย จำกัด

รูปที่ 4.8 แผนที่ประเทศไทย : ภูมิภาคที่กำหนดเป็นเขตการศึกษา

รูปที่ 4.9 แผนที่ประเทศไทย : ภาคพัฒนา ของคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

เปรียบเทียบภาคภูมิศาสตร์ของคณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติ กับภาคพัฒนาของคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบภาคภูมิศาสตร์ของคณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติ กับภาคพัฒนาของคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ชื่อภาค	ภาคภูมิศาสตร์		ภาคพัฒนา	
	จำนวนจังหวัด	รายชื่อจังหวัด	จำนวนจังหวัด	รายชื่อจังหวัด
1. ภาคเหนือ	9	แม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน อุตรดิตถ์	17	แม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน อุตรดิตถ์ สุโขทัย พิษณุโลก เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ ตาก อุทัยธานี กำแพงเพชร พิจิตร
2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	19	หนองคาย นครพนม มุกดาหาร สกลนคร อุรธานี เลย หนองบัวลำภู ขอนแก่น ชัยภูมิ มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี สุรินทร์ อำนาจเจริญ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ นครราชสีมา	19	เหมือนภาคภูมิศาสตร์ ทั้ง 19 จังหวัด
3. ภาคตะวันตก	5	ตาก กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์	6	กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี สุพรรณบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สมุทรสงคราม

ตารางที่ 4.1 (ต่อ) เปรียบเทียบภาคภูมิศาสตร์ของคณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติ กับภาคพัฒนา
ของคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ชื่อภาค	ภาคภูมิศาสตร์		ภาคพัฒนา	
	จำนวน จังหวัด	รายชื่อจังหวัด	จำนวน จังหวัด	รายชื่อจังหวัด
4. ภาคตะวันออก	7	ปราจีนบุรี สระแก้ว ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ระยอง จันทบุรี ตราด	8	นครนายก ปราจีนบุรี สระแก้ว ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด
5. ภาคใต้	14	ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา กระบี่ นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง ภูเก็ต สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส	14	เหมือนภาคภูมิศาสตร์ ทั้ง 14 จังหวัด
6. ภาคกลาง	21	สุโขทัย พิษณุโลก เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ พิจิตร อุทัยธานี กำแพงเพชร สุพรรณบุรี ชัยนาท ลพบุรี สิงห์บุรี สระบุรี อัญชยา อ่างทอง นครนายก ปทุมธานี นครปฐม นนทบุรี สมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม	6	ชัยนาท ลพบุรี สิงห์บุรี สระบุรี อัญชยา อ่างทอง
7. กรุงเทพฯและ ปริมณฑล	1	กรุงเทพมหานคร —	1 5	กรุงเทพมหานคร นครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ สมุทรสาคร
รวม	76		76	

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่า ภาคภูมิศาสตร์แบ่งเป็น 6 ภูมิภาค ในขณะที่ภาคพัฒนาแบ่งเป็น 7 ภาค แต่ละภูมิภาคมีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันดังนี้

ภาคเหนือของภาคภูมิศาสตร์มี 9 จังหวัด ในขณะที่จังหวัดที่เหมือนกัน 9 จังหวัด ได้แก่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน อุตรดิตถ์ ส่วนอีก 8 จังหวัดที่ภาคพัฒนาเพิ่มขึ้น ได้แก่จังหวัด สุโขทัย พิษณุโลก เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ อุทัยธานี กำแพงเพชร พิจิตร ซึ่งเป็นจังหวัดภาคกลางตอนบนของภาคภูมิศาสตร์ และจังหวัด ตาก ซึ่งเป็นจังหวัดภาคตะวันตกของภาคภูมิศาสตร์

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งของภาคภูมิศาสตร์และภาคพัฒนามีรายชื่อจังหวัดเหมือนกัน และจำนวนจังหวัดเท่ากันคือ 19 จังหวัด

ภาคตะวันตกของภาคภูมิศาสตร์มี 5 จังหวัด ของภาคพัฒนามี 6 จังหวัด รายชื่อจังหวัดที่เหมือนกัน 4 จังหวัด ได้แก่ กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ส่วนที่ต่างกันคือ ภาคภูมิศาสตร์รวมจังหวัดตากไว้ในภาคตะวันตก แต่ภาคพัฒนารวมไว้ในภาคเหนือ และภาคพัฒนารวมจังหวัดสุพรรณบุรี และสมุทรสงครามไว้ในภาคตะวันตกขณะที่ ภาคภูมิศาสตร์รวมจังหวัดทั้งสองไว้ในภาคกลาง

ภาคตะวันออกของภาคภูมิศาสตร์มี 7 จังหวัด ของภาคพัฒนามี 8 จังหวัด รายชื่อจังหวัดที่เหมือนกัน 7 จังหวัด ได้แก่ ปราจีนบุรี สระแก้ว ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด ต่างกันที่ภาคพัฒนาเพิ่มจังหวัดนครนายกเข้าไป 1 จังหวัด แต่ภาคภูมิศาสตร์จัดนครนายกไว้ในภาคกลาง

ภาคใต้ทั้งภาคภูมิศาสตร์ และภาคพัฒนามีรายชื่อจังหวัดเหมือนกันและจำนวนจังหวัดเท่ากันคือ 14 จังหวัด

ภาคกลางเป็นภูมิภาคที่มีความแตกต่างกันระหว่างภาคภูมิศาสตร์กับภาคพัฒนา คือภาคภูมิศาสตร์ มี 21 จังหวัด และ 1 กรุงเทพมหานคร ในขณะที่ภาคพัฒนาแยกจังหวัดในภาคกลางของภาคภูมิศาสตร์ ออกเป็น 5 ส่วนดังนี้

1. นำจังหวัดในภาคกลางตอนบน 7 จังหวัด ได้แก่จังหวัด สุโขทัย พิษณุโลก เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ พิจิตร อุทัยธานี กำแพงเพชร ไปรวมอยู่ในภาคเหนือ
2. แยกจังหวัดสุพรรณบุรี และสมุทรสงคราม ไปอยู่ในภาคตะวันตก
3. กำหนดให้ภาคกลางมีเพียง 6 จังหวัด คือ จังหวัดชัยนาท ลพบุรี สิงห์บุรี สระบุรี อโยธยา และอ่างทอง
4. แยกจังหวัดนครนายกไปอยู่ในภาคตะวันออก

5. แยก 5 จังหวัด และกรุงเทพมหานครออกเป็นอีก 1 ภูมิภาค เรียกว่ากรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ซึ่งประกอบด้วย กรุงเทพมหานคร จังหวัดนครปฐม นครบุรีรัมย์ สุพรรณบุรี สมุทรปราการ และสมุทรสาคร

สรุป

การแบ่งภูมิภาคทางภูมิศาสตร์เป็นการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ที่มีองค์ประกอบทางกายภาพ ลักษณะทางวัฒนธรรมหรือมีลักษณะอื่นๆ โดยเฉพาะ ซึ่งแตกต่างจากบริเวณใกล้เคียงเข้าไว้ด้วยกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาค้นแค้นนั้นให้เข้าใจชัดเจน ได้ข้อเท็จจริงของบริเวณนั้นมากขึ้น การแบ่งดินแดนของประเทศไทยออกเป็นภูมิภาคในอดีต จะใช้ลักษณะภูมิประเทศที่เด่นชัดเป็นหลักแล้วเรียกชื่อภูมินาณั้นๆ ตามทิศทางที่ตั้ง เช่นแต่เดิมกำหนดให้ภูมิภาคของประเทศไทยเป็น 4 ภาค คือภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ต่อมานักปฐพีวิทยาชาวอเมริกันชื่อโรเบิร์ต แอล เพนเคิลตัน ได้เขียนหนังสือชื่อ Thailand Aspects of Landscape and life เมื่อ พ.ศ. 2505 เขาแบ่งภูมิภาคของประเทศไทยโดยอาศัยลักษณะภูมิประเทศเป็นเกณฑ์ และนำมาใช้เป็นคำประกอบเรียกชื่อภาคต่างๆ นอกจากนี้ยังใช้ชื่อสถานที่และทิศทางที่ตั้ง เป็นส่วนประกอบใช้เป็นชื่อเรียกภาคต่างๆ โดยแบ่งประเทศไทยออกเป็น 5 ภาค คือ ที่ราบภาคกลาง ที่สูงทวีป ไคราช ชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ และคาบสมุทร

พูนพล อาสนจินดา กล่าวถึงการแบ่งภูมิภาคของประเทศไทยไว้ในหนังสือภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ ประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2514 ซึ่งใช้ภูมิประเทศเป็นเกณฑ์ โดยแบ่งออกเป็น 5 ภาคเช่นกัน เมื่อเปรียบเทียบกับที่เพนเคิลตันแบ่งไว้ จะเห็นความแตกต่างตรงเนื้อที่ภาคตะวันออกเฉียงใต้ได้รวมที่ราบตอนขอบของที่ราบภาคกลางเข้าไว้ด้วย ส่วนชื่อภูมิภาคก็แตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ภูมิภาคทั้ง 5 ได้แก่ บริเวณภูเขาทางภาคเหนือ ที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ราบสูงตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณแหลมไทย (ภาคใต้) และภาคตะวันออกเฉียงใต้ ในปี พ.ศ. 2516 สวาท เสนาณรงค์ เขียนหนังสือภูมิศาสตร์ประเทศไทย และกล่าวถึงเกณฑ์การแบ่งภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ไว้ว่า อาจพิจารณาทั้งทางด้านลักษณะกายภาพและลักษณะที่มนุษย์สร้างสรรค์ , สวาท เสนาณรงค์ แบ่งภาคภูมิศาสตร์ของประเทศไทยเป็น 5 ภาคเช่นกัน แต่กลับไปใช้ตำแหน่งที่ตั้งและทิศทางเรียกชื่อภูมิภาค คือภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

เพื่อจัดปัญหาการกำหนดเขตภูมิภาค การแบ่งภูมิภาคและการเรียกชื่อภูมิภาค ที่นักภูมิศาสตร์แต่ละท่านหรือแต่ละหน่วยงานกำหนดไว้ไม่ตรงกัน และเพื่อกำหนดเขตภูมิภาคให้

สอดคล้องกับหลักวิชาทางภูมิศาสตร์ สำหรับบุคคลหรือหน่วยงานต่างๆ นำไปใช้ในแนวเดียวกัน คณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ จึงวางหลักเกณฑ์ในการกำหนดเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2520 ไว้ 3 ประการคือ

1. หลักเกณฑ์ทางกายภาพ พิจารณาจากองค์ประกอบทางกายภาพกันเขตผืนแผ่นดินที่มีภูมิประเทศ ธรณีวิทยา ธรณีสิ่งแวดล้อม ภูมิอากาศ ดิน พืชพรรณธรรมชาติ ระบบการระบายน้ำที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือระบบเดียวกัน ให้รวมอยู่ในภูมิภาคเดียวกัน

2. หลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่การตั้งถิ่นฐาน สิ่งปลูกสร้างของประชากร ประชากรเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม ลักษณะสังคมและเศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณี การดำรงชีวิตประจำวัน อุปนิสัยในการบริโภค ตลอดจนลักษณะอื่นๆ ที่ทำให้เห็นความแตกต่างของกลุ่มประชากร กับบริเวณใกล้เคียงซึ่งช่วยให้สามารถแยกความแตกต่างระหว่างเขตออกจากกันได้

3. ทางเอกสารวิชาการและหลักฐานอื่นๆ หมายถึงผลงานของผู้ที่เคยทำการศึกษาค้นคว้าไว้แล้ว เช่น แผนที่ของหน่วยงานราชการ รูปถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร ภาพถ่ายจากดาวเทียมของกองสำรวจทรัพยากรธรรมชาติด้วยดาวเทียม สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ คำราที่เขียนโดยนักภูมิศาสตร์ไทยและต่างประเทศเป็นต้น

จากนั้นคณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติได้พิจารณากำหนดเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย ตามเกณฑ์ทั้ง 3 ประการ และสรุปว่า ควรกำหนดเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยออกเป็น 6 ภาค แล้วนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ กำหนดใช้กันทั่วไปตั้งแต่ พ.ศ. 2521 ภูมิภาคทั้ง 6 ภาค ได้แก่

1. **ภาคเหนือ** ภูมิภาคนี้โดยทั่วไปประกอบด้วยภูเขา และเทือกเขาสูง ทอดยาวตามแนวเหนือใต้ เทือกเขาสูงเหล่านี้เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำสายสำคัญ เช่นแม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน ลงสู่ที่ราบภาคกลาง บริเวณระหว่างเทือกเขามิที่ราบระหว่างภูเขา ซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของประชากร มีความสำคัญทางการเกษตร และเศรษฐกิจของภูมิภาคนี้ ประชากรที่อาศัยอยู่ตั้งแต่ดั้งเดิมเรียกตัวเองว่า “คนเมือง” ตามภูเขาสูงมีไทยภูเขาตั้งบ้านเรือนอยู่หลายเผ่าพันธุ์ การแต่งกายของชาวไทยภาคเหนือ ผู้หญิงนิยมนุ่งซิ่น และสวมเสื้อแขนยาวทรงกระบอก ส่วนผู้ชายนิยมนุ่งกางเกงครึ่งน่องหลวมๆ คล้ายกางเกงจีน สวมเสื้อม่อฮ่อมที่ย้อมเป็นสีกรมท่าแกมดำ ส่วนอาหารนิยมรับประทานข้าวเหนียวมากกว่าข้าวเจ้า และใช้โคกเป็นภาชนะสำหรับวางถ้วยชามกับข้าว ภาคเหนือมี 9 จังหวัด

2. **ภาคกลาง** ภูมิภาคนี้ประกอบด้วยที่ราบซึ่งเกิดจากการทับถมของเศษหิน เศษหินกรวด ทรายและตะกอน ซึ่งถูกกระแสน้ำพัดพามาพอกพูนขึ้น ปกคลุมอาณาบริเวณตั้งแต่ตอนใต้

ของจังหวัดอุตรดิตถ์ลงไปจนจดอ่าวไทย ภาคกลางมี 22 จังหวัดแบ่งตามลักษณะโครงสร้างได้ 3 ภาคย่อย คือ 1. **ภาคกลางตอนบน** ตั้งแต่จังหวัดนครสวรรค์ขึ้นไปจนจดทางใต้ของแพร่ และอุตรดิตถ์ ภูมิภาคนี้เป็นที่ราบลุ่มทุก ที่เกิดจากการเซาะของแม่น้ำปิง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน และสาขาของแม่น้ำดังกล่าว รวมทั้งการพัฒนาเอาตะกอนจากตอนบนลงมาทับถมพอกพูนขึ้น ภูมิภาคจึงมีลักษณะเป็นลูกคลื่น หรือเนินเคี้ยว สลับกับบริเวณที่ต่ำที่ถูกกระแสน้ำเซาะเป็นร่องลึก ทำให้เกิดที่ราบขั้นบันไดหรือลานตะพักสำน้ำ ที่ราบลุ่มน้ำหรือที่ราบน้ำท่วม ทางตะวันออกของเขตนี้เป็นภูเขาและเทือกเขาจดเขตของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2. **ภาคกลางตอนล่างหรือที่ราบกรุงเทพฯ หรือดินดอนสามเหลี่ยมแม่น้ำเจ้าพระยา** เริ่มตั้งแต่ตอนใต้ของจังหวัดนครสวรรค์ไปจนจดอ่าวไทยภูมิภาคนี้เป็นดินตะกอนที่แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำบางปะกง พัดพามาทับถมไว้ เมื่อแม่น้ำไหลผ่านบริเวณที่เป็นที่ราบ ความเร็วของแม่น้ำจะลดลง วัตถุที่ถูกพามาและสารที่ละลายอยู่ในน้ำจะตกตะกอน บางส่วนไปตกตะกอนบริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยา ตะกอนที่ทับถมห่างจากชายฝั่งออกไปไม่ต่ำกว่า 1.5 กิโลเมตร ก่อตัวสูงขึ้นจนเป็นสันดอนขวางร่องน้ำ ดินตะกอนบางส่วนที่กระแสน้ำพัดพามาถมบริเวณที่ราบสองฝั่งแม่น้ำซึ่งเป็นท้องนา มีประโยชน์ต่อการปลูกข้าวเพราะดินตะกอนเป็นดินเหนียว อุ่มน้ำได้ดี ความสูงของพื้นที่ราบที่กรุงเทพมหานคร ประมาณ 1.5 - 2 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง 3. **บริเวณขอบที่ราบ** ประกอบด้วยภูมิภาคที่เป็นที่ราบแคบบริเวณทางตะวันตกของจังหวัดอุทัยธานี ชัยนาท สุพรรณบุรี และนครปฐม กับบริเวณทางตะวันออกของจังหวัดสระบุรี และลพบุรี ลักษณะภูมิภาคในแง่ของธรณีฐานวิทยาของขอบที่ราบทางตะวันตก จะแตกต่างจากที่ราบลุ่มแม่น้ำเพราะเป็นหินที่สึกกร่อนเป็นดิน และเศษหิน เศษหิน ที่กระแสน้ำพามาทับถมบริเวณเชิงเขา - กับส่วนที่ต่อเนื่องกับที่ราบลุ่มแม่น้ำ ส่วนขอบที่ราบทางตะวันออกของลพบุรี เป็นที่ราบสลับกับลูกเนินเคี้ยว พื้นที่ตามขอบที่ราบมีความสำคัญในการปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด ข้าวฟ่าง อ้อย และมันสำปะหลัง เป็นต้น ประชากรในภาคนี้ ใช้อักษรไทยที่พัฒนามาจากอักษรไทยที่พ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ และพูดภาษาไทยกลาง ส่วนการแต่งกายได้คัดแปลงให้เป็นไปตามแบบสากลนิยม

3. **ภาคตะวันออก** ภูมิภาคประกอบด้วยที่ราบตอนบนซึ่งเป็นที่ราบระหว่างเทือกเขาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กับเทือกเขากลางของภาคตะวันออก ที่ราบแคบระหว่างเทือกเขาเรียกว่า “ฉนวนไทย” ตอนกลางเป็นเทือกเขาจันทบุรีซึ่งเป็นหินแกรนิต ทอดต่อไปบรรจบกับเทือกเขาบรรทัด ซึ่งเป็นพรมแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่นอกนั้น

เป็นที่ราบลูกทุ่ง ซึ่งประกอบด้วยลูกเนินเตี้ยสลับกับพื้นที่ราบ ทางตอนใต้เป็นที่ราบแคบติดกับชายฝั่งทะเล ตามฝั่งทะเลมีเกาะขนาดใหญ่ เล็ก เรียงรายอยู่มากมาย แม่น้ำที่ไหลอยู่ในภาคนี้ ส่วนเป็นแม่น้ำสายสั้นๆ ภาคตะวันออกมี 7 จังหวัด

4. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงเพราะแผ่นดินของภาคนี้ถูกยกให้สูงขึ้นทั้งสองด้าน คือด้านตะวันตกและด้านใต้ ทำให้พื้นที่ด้านตะวันตกตะแคงลาดเอียงไปทางตะวันออก ทางใต้มีขอบที่สูงชัน หันไปทางประเทศกัมพูชา และพื้นที่ตอนบนในเขตประเทศไทยลาดเอียงไปทางเหนือ ตอนกลางของภาคเป็นแอ่งคล้ายกระทะ ส่วนที่ต่ำมากอยู่ในลุ่มแม่น้ำชี และแม่น้ำมูล ทางตะวันออกเฉียงเหนือ มีเทือกเขาภูพานทอดตัวยาวจากตะวันตกเฉียงเหนือไปตะวันออกเฉียงใต้ บริเวณตอนบนเป็นที่ราบลาดเอียงลงสู่แม่น้ำโขง มีพื้นที่เป็นแอ่งต่ำที่หนองหาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมี 19 จังหวัด แบ่งเป็น 4 บริเวณได้แก่

4.1 บริเวณภูเขาและที่สูงทางด้านตะวันตก เป็นแนวเทือกเขาพชรบูรณ์ที่ทอดยาวมาเชื่อมต่อกับเทือกเขาคงพญาขึ้น ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาหินทราย การกักเซาะของน้ำในบางแห่งยังคงรักษาลักษณะภูมิประเทศเดิมไว้ ให้เห็นเป็นภูเขาที่มีตอนบนเป็นที่ราบ และมีขอบโดยรอบชันลงมา เช่นภูกระดึง ภูเรือ และเขาใหญ่ เทือกเขาสูงเป็นแหล่งต้นน้ำของ แม่น้ำชี แม่น้ำพอง แม่น้ำพรหม และลำธารสาขามากมาย บางตอนเป็นที่สูงสลับกับลูกเนินเตี้ย มีที่ราบแคบๆ อยู่ระหว่างกลาง

4.2 บริเวณเทือกเขาสันกำแพงและเทือกเขาคงรัก อยู่ทางด้านใต้ของภาค มีลักษณะเป็นขอบสูงชันลาดเอียงไปทางเหนือ เพราะแผ่นดินถูกยกให้สูงขึ้นขนานไปตามละติจูด เทือกเขาสูงเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหลายสาย เช่นลำตะคอง ลำพระเพลิง แม่น้ำมูล ลำปลายมาศ เป็นต้น บริเวณที่ราบเชิงเขามีการกักเซาะสีกร่อน พื้นที่บางแห่งเป็นที่สูงและที่ต่ำสลับกันไป

4.3 บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำชีและแม่น้ำมูล เป็นที่ราบลุ่มที่มีบริเวณกว้างขวางที่สุดในภูมิภาคนี้ บางแห่งเป็นที่ราบลูกทุ่งสลับลูกเนินกระจายอยู่ทั่วไป ที่ราบลุ่มแม่น้ำประกอบด้วยพื้นที่ที่ต่ำมาก มีน้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลาก บางแห่งแม่น้ำคเคี้ยวโค้งควัดไปมา บางแห่งแม่น้ำลัดทางเดินด้วยการทิ้งคูกน้ำที่เป็นร่องอ้อมให้กลายเป็นทะเลสาบรูปแอกปรากฏทั่วไป บริเวณนี้จะมีประชากรตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่นกว่าส่วนอื่นของภาค ส่วนใหญ่มักรวมกันอยู่ตามที่ลุ่มเพื่อให้พื้นที่น้ำท่วม

4.4 บริเวณที่ราบตอนบนริมฝั่งแม่น้ำโขง อยู่ถัดจากเทือกเขาภูพานไปทางเหนือ มีลักษณะเป็นแอ่งลุ่มต่ำ ได้แก่หนองหาน จังหวัดสกลนคร และหนองหานกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ที่ราบริมฝั่งแม่น้ำโขงมีแม่น้ำสงคราม และห้วยน้ำก่ำ ไหลผ่านพื้นที่ราบลงสู่แม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายยาวที่เป็นเส้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปริมาณน้ำในแม่น้ำโขงมีมาก บางฤดูน้ำท่วมฉับพลันเข้าสู่ที่ราบ ประชาชนในภูมิภาคนี้พูดภาษาไทยด้วยสำเนียงแตกต่างไปจากภาคกลางและภาคเหนือ การแต่งกายคล้ายคลึงกับคนไทยภาคเหนือ ขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างเหมือนกับภาคเหนือ แต่ไม่มีชนชาวเขาเช่นภาคเหนือ

4.5 ภาคตะวันตก ลักษณะภูมิประเทศประกอบด้วยภูเขาและเทือกเขาสูงค่อจากเทือกเขาทางภาคเหนือ ทอดเป็นแนวยาวลงไปทางใต้ บางส่วนเป็นพรมแดนระหว่างไทยกับพม่า ได้แก่ เทือกเขาถนนธงชัย กับเทือกเขาตะนาวศรี ภาคตะวันตกไม่มีที่ราบระหว่างหุบเขาที่กว้างขวาง หรือมีขนาดใหญ่เหมือนภาคเหนือ ที่มีอยู่เป็นที่ราบลุ่มน้ำขนาดแคบ เช่นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ภูมิประเทศบางแห่งเป็นหุบเขาเล็กและลาดชันมาก ภูเขาโดดมีอยู่ทั่วไป ที่ราบเชิงเขาประกอบด้วยเศษหินและเศษดินที่น้ำพัดพาจากที่สูงมาทับถมไว้

ประชาชนในภูมิภาคนี้ใช้ภาษาและสำเนียงคล้ายคนไทยภาคกลาง แต่มีคนไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงและมอญปะปนเป็นเชื้อสายดั้งเดิมอยู่มาก ภาคตะวันตกมี 5 จังหวัด

6. ภาคใต้ ลักษณะภูมิประเทศประกอบด้วยเทือกเขาเป็นสันอยู่ตอนกลาง พื้นที่ลาดลงสู่ฝั่งทะเลทั้งสองด้าน พื้นดินเป็นที่ราบแคบขนานไปกับฝั่ง ภาคใต้มี 14 จังหวัด แบ่งเป็น 2 ภาคย่อย ได้แก่

6.1 บริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกที่ติดกับอ่าวไทย พื้นที่เกิดจากพื้นแผ่นดินที่ยกสูงขึ้นจากระดับเค็ม ชายทะเลบางส่วนเคยจมอยู่ใต้น้ำ เมื่อถูกยกให้สูงขึ้นจากระดับน้ำ จึงมีลักษณะราบเรียบมีหาดทรายสวยงามหลายแห่ง ถัดจากชายฝั่งออกไปเป็นเขตน้ำเค็ม กว้างขวางที่ราบชายฝั่งแคบ และเป็นบริเวณที่มีประชากรอยู่หนาแน่น แม่น้ำส่วนใหญ่มีขนาดสั้นเกิดจากภูเขาตอนกลางของภาค เกาะสำคัญได้แก่ เกาะสมุย และเกาะพะงัน

6.2 บริเวณชายฝั่งด้านตะวันตกที่ติดกับทะเลอันดามัน พื้นที่เกิดจากการยุบตัวของแผ่นดินจากระดับเค็มลงไป หลักฐานที่สังเกตเห็นคือ บริเวณปากแม่น้ำกระบี่ จังหวัดกระบี่ มีลักษณะเป็นรูปลิ้น หรือรูปตัววี (V) ลึกเข้าไปในแผ่นดิน ชายฝั่งทะเลขรุขระ และเว้าแหว่งมาก มีอ่าวและแหลมสลับกัน มีเกาะอยู่ใกล้ฝั่งเป็นจำนวนมาก เช่น เกาะภูเก็ต เกาะตะรุเตา ฝั่งทะเลมีความลาดชันมาก

ประชากรในภาคใต้พูดภาษาไทยด้วยสำเนียงแตกต่างจากคนไทยภาคอื่น คำบางคำเหมือนกับคำพูดทางภาคเหนือ แต่ส่วนมากคำพูดจะเหมือนคำที่ใช้ในภาคกลาง ผิดกันตรงสำเนียงเท่านั้น นอกจากนี้ คนไทยภาคใต้บางส่วนยังมีเชื้อสายมลายู (มาเลเซีย) และเชื้อสายชาวจีนปนอยู่ด้วย

ชนกลุ่มน้อยได้แก่ เขม็ง (เงาะป่า) และชาวน้ำ (ชาวเล)

แม้ว่าคณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติแบ่งพื้นที่ประเทศไทยออกเป็น 6 ภาคภูมิศาสตร์แล้วก็ตาม หน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชนบางหน่วยงาน ก็มีการแบ่งภาคของประเทศไทยออกไปตามเกณฑ์อื่นๆ และตามวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้เฉพาะเรื่องอีกหลายแบบ เช่น ภูมิภาคที่กำหนดเป็นหน่วยบริหารการปกครอง และภูมิภาคตามการเสนอข้อมูล ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ต่างแบ่งเป็น 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรมอุตุนิยมวิทยาแบ่งเขตพยากรณ์อากาศเป็น 5 ภาค โดยแยกพื้นที่บางส่วนจากภาคกลางของหน่วยบริหารการปกครองออกมาอีกภาคเป็นภาคตะวันออก เพราะลักษณะภูมิอากาศของภาคตะวันออกแตกต่างไปจากภาคกลาง หน่วยงานเอกชนเช่น บริษัทปูนซิเมนต์ไทย จำกัด แบ่งภาคเพื่อจัดตั้งสำนักงานและคลังสินค้าประจำภาคเป็น 6 ภาค คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมศึกษาแห่งชาติ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2534 - 2539) แบ่งภาคพัฒนาเป็น 7 ภาค และกระทรวงศึกษาธิการแบ่งเขตการศึกษาออกเป็น ส่วนกลาง และ 12 เขตการศึกษา เป็นต้น